

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Skolutveckling och ledarskap
Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning
Vårterminen 2005

Persson, Gunilla. & Lennartsson Stenlo, Catarina. (2005). Elevassistenter i undervisningen. Avgörande faktorer vid tillsättning. (Teaching assistants. Factors which support or prevent schools from using assistants.) Skolutveckling och ledarskap, Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning, Lärarytbildningen, Malmö högskola.

Syftet med arbetet är att undersöka faktorer som är avgörande då skolledare väljer att anställa elevassistenter. Följande frågeområden ligger till grund för intervjuerna:

Vilka behov som styr.

Synen på elevassistentens yrkesroll och arbetsuppgifter

Uppfattning om specialpedagogik.

Vår undersökning baserar sig i huvudsak på kvalitativa data som samlats in med hjälp av intervjuer med skolledare och lärare. Vi har valt en systemteoretisk utgångspunkt som förklaringsmodell för vår studie som belyser intervjupersonernas idéer och hur de påverkar besluten.

Sammanfattningsvis visar vår undersökning på att stödåtgärd i form av elevassistent i huvudsak väljs då eleven har behov av stöd i sin sociala utveckling. Dessutom kan vi konstatera en skillnad i kraven på utbildning beroende på om det är elevens sociala utveckling eller kunskapsutveckling som avses. I studien framkommer andra faktorer som påverkar och kan bli avgörande. De främsta är; omgivningens krav och behov samt ekonomi.

Nyckelord: behov, elevassistent, specialpedagogik, systemteori, yrkesroll

Gunilla Persson

Catarina L Stenlo

Handledare: LottaAnderson

Examinator: Lars Berglund

FÖRORD

Vi vill framföra vårt tack till alla som gjort det möjligt att genomföra vårt examensarbete. Lotta Anderson som genom sin kunniga handledning och sitt engagemang vägledde oss fram till det slutliga målet.

De rektorer och lärare som tog sig tid att svara på våra frågor och bidrog med värdefulla synpunkter. Rektorer och kollegor på våra egna skolor samt utvecklingsansvarig för grundskolan i kommun B som gett oss idéer, stöd och uppmuntran. Till sist Kristoffer Berglind som hjälpte oss att konstruera en Internetbaserad enkät.

Förvänta dig det bästa av mig
det ger mig kraft att visa det för dig
Vi vet ju båda vad jag inte kan så bra
så ge mig en tro på att jag ändå är nåt att ha
Då kan du och jag upptäcka vem jag är
och att jag på dolda talanger bär
För om det bara är mina svaga sidor du ser
och förväntar dig
kommer jag inte att resa mig
Jag vill visa att det finns en styrka att bygga på hos mig
Ta dig tid att titta så ska jag visa dig!
(okänd)

1 INLEDNING	7
1.1 BAKGRUND.....	7
2 PROBLEM OCH SYFTE	11
2.1 PROBLEMFÖRMULERING.....	11
2.2 SYFTE	12
3 LITTERATURANKNYTNINGAR.....	13
3.1 BEGREPP OCH DEFINITIONER	13
3.2 ELEVENS BEHOV	15
3.3 SPECIALPEDAGOGIK	18
3.3.1 Historik.....	18
3.3.2 Aktuellt synsätt.....	18
3.4 UTBILDNING OCH ARBETSUPPGIFTER.....	21
3.5 SAMMANFATTNING.....	23
4 TEORI.....	25
5. METOD	29
5.1 ALLMÄNT OM METOD	29
5.2 METODVAL.....	29
5.3 URVAL.....	30
5.4 ENKÄT	31
5.5 INTERVJUFRÅGOR.....	31
5.6 PILOTSTUDIE	32
5.7 GENOMFÖRANDE	32
5.8 RELIABILITET OCH VALIDITET	33
5.9 ETIK	33
5.10 BEARBETNING OCH PRESENTATION	34
6. RESULTAT OCH ANALYS	35
6.1 ELEVASSISTENTERS YRKESROLL OCH ARBETSUPPGIFTER	35
6.1.1 Rekrytering och utbildningskrav (R)	35
6.1.2 Anställningsformer (R).....	37
6.1.3 Fortbildning och handledning (R).....	38
6.1.4 Handledning (R).....	39
6.1.5 Beskrivning av elevassistentens yrkesroll (R, L).....	40
6.1.6 Planering och konferens tid för elevassistenter (R, L).....	42
6.1.7 Information till elevassistenten (R, L)	42
6.1.8 Är arbetsuppgifterna för elevassistenten relevanta i förhållande till utbildning och kompetens (R, L)	42
6.1.9 Fördelar och nackdelar med elevassistent (R, L).....	44
6.1.10 Kan du tänka dig att arbeta som elevassistent? (L)	45
6.2 ANALYS.....	45

6.3 BEHOV SOM STYR	48
6.3.1 Kartläggning av elevens behov som tilldelats elevassistent(R,L).....	48
6.3.2 Grunder/underlag som beslut fattas på (R, L).....	49
6.3.3 Påverkar tillgången på specialpedagoger behovet av elevassistenter.....	51
eller ersätter elevassistenter specialpedagoger (R)	51
6.3.4 Inverkar ekonomiska faktorer vid tillsättning av elevassistenter (R).....	52
6.4 ANALYS.....	53
6.5 UPPFATTNING OM SPECIALPEDAGOGIK.....	57
6.5.1 Vad menas med en skola för alla? (R, L)	57
6.5.2 Kriterier för att en elev ska få stöd (R, L)	58
6.5.3 Specialpedagogik i verksamheten -förebyggande insatser? (R, L)	60
6.5.4 Specialpedagogens roll (R, L)	63
6.6 ANALYS.....	64
7 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	67
7.1 SAMMANFATTNING.....	67
7.1.1 är det elevens behov eller något annat som avgör valet av åtgärd?	67
7.1.2 Hur beskriver skolledare/lärare elevassistentens yrkesroll och uppgifter i förhållande till utbildning?	67
7.1.3 Vilken betydelse har skolledare/lärares uppfattning av special- pedagogik vid val av åtgärd?	68
7.1.4 Är anställning av elevassistenter ett alternativ till specialpedagogisk kompetens?	69
7.2 DISKUSSION.....	69
8 FORTSATT FORSKNING.....	77
REFERENSER.....	79
BILAGOR.....	83

1 INLEDNING

Denna rapport behandlar synen på elevassistentens roll hos skolledare och lärare. Antalet elevassistenter i skolan ökade kraftigt under 1990-talet och fram till 2002 (Aktuellt om skola och barnomsorg, 2004). Undersökningen har för avsikt att belysa faktorer som styr vid beslut om att anställa elevassistent. Rätten till stöd är ovillkorlig i våra styrdokument men det finns inga klara angivelser hur det ska utformas. Vi anser det angeläget att undersöka vilka åtgärder skolledare väljer för att tillgodose elever i behov av stöd.

Vilken påverkan har skolledares och lärares förhållningssätt till specialpedagogik? Vi undrar om elevassistenten tillsätts av skolledare som en akut lösning för att lösa elevens problem för att t.ex. skapa lugn i klassrumsmiljön. En intressant aspekt är att undersöka om skolorna arbetar med förebyggande insatser som rör undervisningsmetoder och organisation.

Ingenstans i de statliga styrdokumenterna nämns elevassistenter som yrkesgrupp. Vi anser att det är ett krävande och ansvarsfullt uppdrag att vara elevassistent. Det krävs kunskap om elevens funktionshinder och ett specialpedagogiskt bemötande. Därför vill vi undersöka vilka utbildningskrav skolledare ställer på elevassistenter och om arbetsuppgifterna är rimliga i förhållande till utbildning och kompetens.

Vi vill belysa elevassistentens roll i undervisningen. Vi hoppas att detta kan leda fram till en ökad insikt, hos skolledare och lärare, om skolmiljöns betydelse för elever i behov av stöd samt leda till förbättringar för yrkesgruppen elevassistenter.

1.1 Bakgrund

Vi är två lärare som har arbetat i förskolan och grundskolan sedan sjuttioalet respektive början av 1980-talet. På sjuttioalet fanns få assistenter i de vanliga klasserna. Elevassistenter är en yrkesgrupp som växte fram i slutet av 60-talet för att möjliggöra integration av elever med fysiska funktionshinder när specialklasserna började avvecklas. Idag arbetar elevassistenter med olika typer av elever. Enligt kommunförbundet fanns det 9262 elevassistenter i den kommunala grund- och gymnasieskolan 2003. Under 1990-talet skedde en ökning med 140 procent främst för barn med neuropsykiatriska diagnoser (SOU, 1998:66). År 2003 är det första året en liten minskning visar sig samtidigt konstateras en

ökning av antalet anställda specialpedagoger (Svenska Kommunförbundet, 2004).

Hög lärarkompetens är den enskilt viktigaste faktorn för att eleverna ska lyckas i skolan i dag. Det visar forskningsresultat som redovisas i Svenska Kommunförbundets skrift (2002). Vi upplever att utbildning är en brist för assistenterna i våra skolor. Elevassistenter saknar ofta pedagogisk utbildning trots att de arbetar med den mest utsatta gruppen elever i skolan. Samtidigt som skolverket vill sätta fokus på barn i svårigheter och kommunerna blir allt bättre på att kvalitetsgranska den specialpedagogiska verksamheten så fortsätter skolorna att anställa elevassistenter som saknar utbildning. En av oss har arbetat som elevassistent som nyutbildad förskollärare. Även med en pedagogisk utbildning fanns en känsla av otillräcklighet i erfarenhet och kunskap om barn i behov av särskilt stöd.Handledning och arbetsbeskrivning saknades och hade varit till stor hjälp för att få en tydligare bild av uppgiften.

Behovet av riktad fortbildning för elevassistenter är stort. Det är ett stort ansvar som vilar på en elevassistent och här är arbetslaget en viktig komponent för att samarbetet runt eleven ska bli så tillfredsställande som möjligt. Delaktighet i planering, handledning och föräldrakontakt är delar som också bör komma elevassistenten till godo. Enligt vår erfarenhet arbetar många assistenter endast under tiden eleven är i skolan dvs. på en deltidsanställning.

Den senaste tiden har det startat utbildningar runt om i landet bl.a. på folkhögskolor. En del kommuner har satsat på kompetensutveckling för elevassistenter i samarbete med högskolor. I samarbete med Linköpings universitet har exempelvis Västervik, Värnamo och Strängnäs genomfört utbildningar. Vi tror att detta fortfarande är sällsynt liksom att det är ovanligt att denna yrkesgrupp får handledning för sitt uppdrag.

Inom skolan talas det ofta om att eleven behöver vuxenstöd, en ledsagare, och att det för detta ändamål inte behövs pedagogisk utbildning. Enligt vår erfarenhet förekommer det att elevassistenter ofta tilldelas uppgifter som ligger utanför hans/hennes område. I stället för att vara ett extra stöd i undervisningsgruppen får elevassistenten pedagogiskt ansvar för eleven. Tvärtemot vad som sägs i SOU 1998:66 s.141: "Elevassistenten får inte ta över ett pedagogiskt ansvar från läraren." Det finns sällan fastställda direktiv eller någon arbetsbeskrivning för elevassistenter. I samtal med kollegor har vi funnit att detta kan bidra till oklara roller när det gäller ansvarsfördelningen mellan lärare och elevassistent.

Vi tror att det är vanligt med tidsbegränsade anställningsformer för elevassistenter vilket kan få konsekvenser för eleven. Förtroende som byggts upp kullkastats när assistenten slutar eller byts ut.

Ofta är det barn med koncentrationssvårigheter som har elevassistent. Inte sällan har dessa elever andra typer av problem exempelvis läs- och skrivsvårigheter där specialpedagogiska åtgärder borde sättas in. Vi vill undersöka i vilken utsträckning detta görs.

Efterfrågan på specialpedagoger var länge större än tillgången och vi misstänker att kommunerna i många fall anställde en elevassistent i stället för en specialpedagog. I ett pressmeddelande (Svenska Kommunförbundet, 2004) konstateras att lärarbristen är ett faktum. Ett problem är de stora pensionsavgångarna, ett annat är att kommunerna tillsvidareanställer lärare som saknar behörighet. Lägg därtill ekonomiska neddragningar i många kommuner. Bristen på erfarna, utbildade lärare skapar oro i klasserna vilket kan bidra till att behovet av elevassistenter, för att skapa lugn i undervisningssituationen, fortfarande är stort. De kommuner som vi har för avsikt att undersöka har inte drabbats av stora ekonomiska besparingar och andelen behöriga lärare är hög så här bör dessa argument inte vara ett skäl till att anställa assistenter.

Det är inte enbart det faktum att man anställer elevassistenter som saknar utbildning som vi ifrågasätter. Vi vill ta reda på om skolledare väljer att anställa elevassistenter i stället för specialpedagoger. Vi anar att många elever som idag har elevassistent, troligen inte hade behövt någon assistent ifall undervisningen hade organiserats annorlunda. Fler specialpedagoger i verksamheten, som får arbeta utifrån sin kompetens med att undanröja hinder i undervisningsmiljön både på individnivå samt gruppnivå, hade antagligen minskat behovet av assistenter.

2 PROBLEM OCH SYFTE

2.1 Problemformulering

Kommuner och rektorer har ansvar att utforma åtgärder åt elever som är i behov av stöd. Styrdokumenten; FN: s standardregler (1995), skollagen och läroplanen är tydliga beträffande elever i behov av särskilt stöd. Det är rektors uppgift och ansvar att se till att elever får det stöd de har rätt till. I Lpo 94 står att "Rektor har särskilt ansvar för anpassningen av resursfördelning och stödåtgärder till den värdering av elevernas utveckling som lärare gör" (s.19). Vi anser det därför angeläget att undersöka skolledares uppfattning om åtgärder för eleven. Vidare vill vi ta reda på om det är elevens behov som avgör valet av åtgärd eller om andra faktorer; ekonomi, organisation också har betydelse för att kommunerna väljer en elevassistent framför specialpedagogisk kompetens.

Vi anar att det är i huvudsak synsätt och kunskap om specialpedagogik som påverkar skolledare och lärares val av åtgärd för elevers problem. I det kategoriska perspektivet (Persson, 1998) är orsaken "elever med svårigheter" och problemet löses med en akut insats exempelvis genom att anställa en elevassistent. I det relationella perspektivet (Persson, 1998) är "eleven i svårigheter" beroende på olika företeelser i utbildningsmiljön. Skolpersonalen arbetar långsiktigt med ett förändrat arbetssätt och anpassar undervisning och stoff till elevens behov. All personal har ett gemensamt ansvar för elever i behov av stöd. Vi vill veta om skolan anpassar undervisningen och miljön till eleven.

Det är vår uppfattning att det finns situationer där elevassistent är en nödvändig och bra resurs. Elevassistenter kan ge elever möjlighet att vara inkluderade och hjälpa dem att övervinna sina svårigheter. Vi menar att det är ett krävande och ansvarsfullt yrke att ge assistans utifrån elevens behov. Det krävs ofta pedagogisk kunskap och en god förmåga till social interaktion. Därför anser vi det viktigt att beskriva vilken uppfattning skolledare och lärare har om elevassisternas funktion och om arbetsuppgifterna är relevanta i förhållande till deras utbildning. Vi vill veta vilken innebörd rektorer och lärare lägger i begreppet inkludering.

Vi har valt att avgränsa problemområdet till att belysa de skäl som ligger till grund för beslut om att använda elevassistenter i undervisningen och att granska yrkesrollen ur ett rektors- och lärarperspektiv.

Hypotes:

Tillsättning av elevassistenter är i många fall ett slentrianmässigt val eller en akut insats i stället för en genomtänkt specialpedagogisk åtgärd. Skälet är brist på ekonomiska resurser och/eller förebyggande åtgärder i skolmiljön.

2.2 Syfte

Syftet är att undersöka faktorer som är avgörande då skolledare väljer att anställa elevassistenter och hur skolledare/lärare ser på deras yrkesroll.

Frågeställningar vi vill ha svar på är:

- Är det elevens behov eller något annat som avgör valet av åtgärd?
- Hur beskriver skolledare/lärare elevassistentens yrkesroll och uppgifter i förhållande till utbildning?
- Vilken betydelse har skolledare/lärares uppfattning av specialpedagogik för valet av åtgärd?
- Är anställning av elevassistent ett alternativ till specialpedagogisk kompetens?

För att nå vårt syfte kommer vi att genomföra intervjuer med lärare och skolledare i två kommuner. Vi kommer att inleda undersökningen med en enkät till samtliga skolledare i de bägge kommunerna. Det insamlade materialet kommer tillsammans med litteraturstudier att bilda underlag för en kvalitativ analys.

3 LITTERATURANKNYTNINGAR

Den begränsade forskningen kring elevassistentens arbete komplicerar vår undersökning så till vida att det är svårt att hitta litteratur som berör yrkesrollen. Samtidigt är det ett relativt outforskat område som känns angeläget.

För att kunna tillgodose eleven har elevassistenten behov av utbildning och handledning. Det krävs att de är insatta i elevens funktionshinder och att deras yrkesroll är tydlig för alla inblandade, elev, föräldrar och lärare. Vi vet att skolan har ansvar för elever med behov av särskilt stöd men vad som menas med stöd och lösningen på detta, uppfattar vi som tolkningsbart för skolledarna.

3.1 Begrepp och definitioner

Vårt arbete handlar om elevassistenter i grundskolan. Med assistent menar vi elevassistent och inte personlig assistent.

Elevassistent

Elevassistenten arbetar ofta med elever som har fysiska funktionshinder eller koncentrations- eller inlärningssvårigheter (Gadler, 1997).

Elevassistenten ingår i skolans organisation och står under ledning av rektor. Assistenten kan arbeta som generellt stöd till hela klassen antingen på grund av att klassen som helhet har detta behov eller på grund av att en eller flera elever i klassen behöver mer av lärarens uppmärksamhet. En elevassistent kan också arbeta med en enskild elev (SOU, 1998:66)

Personlig assistent

För att få personlig assistent krävs omfattande funktionsnedsättning och behov av hjälp i vardagen. Den personliga assistenten omfattas av *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade* (SFS, 1993:387) och anställs av kommunen, vårdtagaren eller föräldrar. Enligt LASS, *Lagen om assistansersättning*, utgår inte ersättning för assistent när barnet är i skola eller i barnomsorg om inte särskilda skäl finns. Då ska skolan använda elevassistenter som pedagogiskt stöd till elev med funktionshinder (SOU, 1998:66). Möjlighet att anställa samma person som assistent under skoltid och fritid bör man ta till vara. I ett sådant fall har assistenten två olika arbetsgivare.

Elev i behov av särskilt stöd

År 2001 antog WHO en internationell klassificering (ICF) av begreppen funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (WHO, 2001).

- Handikapp betraktas inte längre som en avvikelse från det ”normala” utan ses som en av de många variationer som ligger inom ramen för det mänskligt möjliga. Aktivitet och delaktighet används istället för funktionshinder och handikapp vilket betonar möjlighet snarare än hinder.

Vilka är då elever med funktionshinder i skolan? Funkisutredningens definition (SOU, 1998:66) lyder:

- Elever med funktionshinder i skolan bör kunna avgränsas till den grupp elever för vilka funktionshindret ger handikappande konsekvenser i skolsituationen och som därför får behov av stöd.

Här vill vi visa på de två synsätt på handikapp i skolsammanhang, som redovisas i Rosenqvist och Tideman (2000, fritt efter Sktric, 1995):

- Handikapp ses ur det individuella perspektivet som ett uttryck för mänsklig brist eller oförmåga. Det är den enskildes skador eller sjukdomar som är upphov till handikappet.
- Ur det sociala perspektivet är handikapp istället främst ett uttryck för skolorganisationens patologi. Skolorganisationen har inte förutsättningar att bemöta enskilda barns särskilda behov utan är i första hand inriktad på massundervisning. Den enskilde eleven måste passa in i detta system annars riskerar han eller hon att bli utstött eller att bli betraktad som handikappad.

Inkludering- integrering

Begreppet *Inclusion* introducerades på 1990-talet som ett alternativ till integrering. Det innebär en rättighet för alla att vara delaktiga i en gemenskap. Ingen ska segregeras och om ingen är segregerad behövs ingen integrering (Rosenqvist & Tideman, 2000). Synsättet innebär att det är skolan som ska anpassas till eleven, inte att eleven ska anpassas till skolan.

3.2 Elevens behov

Vi är intresserade av att få en inblick i vilka analyser/kartläggningar som utförs på skolorna av elever i behov av särskilt stöd och på vilka grunder skolledare anser att elevassistenter är det stöd eleven behöver.

Skollagen, läroplanen (Lpo 94) samt internationella överenskommelser såsom Barnkonventionen, FN:s standardregler (1995) och Salamanca-deklarationen (1994) är alla tydliga när det gäller rätten till stöd men det finns inga klara angivelser på vilket sätt stödet ska utformas. Kommunerna har ansvar för att utforma insatserna vilket ger möjlighet till lokala bedömningar.

I Lpo 94 poängteras att ”alla som arbetar i skolan skall uppmärksamma och hjälpa elever i behov av särskilt stöd” (s.14). Där anges att stödet ska ges utifrån varje enskild individs behov. Anmärkningsvärt är att elevassistenter som yrkesgrupp inte är nämnda i styrdokumentet. Varje individ ska ges möjlighet att utifrån sina förutsättningar nå målen för skolans verksamhet. Enligt vår uppfattning bör det innebära att alla som arbetar i skolan är förankrade i styrdokumentet och har god kännedom om dessa.

FN:s barnkonvention framhåller att utbildning ska ges på grundval av lika villkor. Det innebär bl.a. att utbildning ska göras tillgänglig för barn i behov av särskilt stöd på ett sätt som tar hänsyn till deras behov. Vår tidigare erfarenhet visar att åtgärder tar tid och ofta inte träder i kraft förrän eleven har varit i svårigheter under flera läsår. I Skolverket (2001) står det att i många studier och forskningsrapporter brukar tidig upptäckt framhållas som en förutsättning för framgång i skolans stöd. Ju tidigare stöd sätts in, ju snabbare kan en negativ utveckling hejdas och ju mindre insatser krävs i regel. En erfarenhet som kan dras av Skolverkets undersökningar är att stödet ofta sätts in för sent.

Skolverket (2001) betonar att skolledares och lärares kunskaper om barns behov ofta blir avgörande för hur skolsituationen fungerar. Målet med den pedagogiska kartläggningen är att öka förståelsen av elevers styrkor och svårigheter i relation till såväl deras kunskaper, erfarenheter och behov, som till kunskapsmål, innehåll, stoff och arbetsformer.

Vad är det som utmärker situationer där elevens lärande fungerar eller inte fungerar? I litteraturen ser vi på flera ställen att det är skolledare och lärares kunskap om barnets behov som blir avgörande för att skolsituationen fungerar på bästa sätt. I Funkisutredningen SOU (1998:66) framgår att rektor har ett särskilt ansvar för utformningen av undervisningen och elevvårdsverksamheten så att elever får det stöd och den särskilda hjälp de behöver. Vidare att personalen får den

kompetensutveckling som krävs för att på bästa sätt kunna utföra sina uppgifter. Denna utredning vill också uppmärksamma rektorernas behov av kompetensutveckling om elever med funktionshinder. I skolverkets allmänna råd om kvalitetsredovisning framhålls att en värdemätare på kvaliteten i skolan kan jämföras med hur skolan lyckats med sin undervisning av elever i behov av särskilt stöd. I Lpo 94 fastslås att det är rektor som har ansvar för resursfördelningen och att elever i behov av stöd får den hjälp de behöver. Skolledarens ansvar är stort och valet av åtgärd kan avgöra kvaliteten på elevens fortsatta utveckling. Här menar vi att det är en stor fördel om skolledaren har specialpedagogiska kunskaper eller tillgång till specialpedagoger på skolan.

Rosenqvist och Tideman (2000) tar upp många viktiga aspekter för att skolan ska kunna möta alla elever. Återigen står det poängterat skolledarens viktiga roll som nyckelperson i skolans sortering av elever. Författarna menar att det är skolan som bör anpassas efter eleverna och inte eleverna som bör anpassas efter skolan. För att förverkliga målen i styrdokumentet har skolan arbetat utifrån begreppet "En skola för alla". Rosenqvist (2000) framhåller att det i verkligheten är "En skola för flertalet". Som skäl till att inte elever får tillräckligt med stöd anges ofta bristande resurser. Rosenqvist menar att det krävs ett flexiblere system i hur man organiserar undervisningen och den stora utmaningen är att se varje elev som en resurs, oavsett prestationsförmåga.

Lärarens sätt att undervisa får betydelse för i vilken utsträckning eleven har behov av en assistent. Om läraren betonar "learning by doing" i sin undervisning så kan assistenten, enligt Hemmingsson (2002), inta en mer tillbakadragen roll, "the back up assistent", som assisterar endast på begäran från eleven. Hos lärare vars undervisning mer har karaktären av "learning by knowing" agerar assistenten nära eleven för att aktivt hjälpa eleven att följa arbetstempot i klassen. Dessa assistenter kallas i Hemmingssons studie för "stand-in eller helpteachers".

Göransson (2004) lyfter fram Fergusons idé, som innebär att alla barn inte måste lära sig samma sak, som viktig för att skapa en inkluderande verksamhet. Hon menar att om man utgår ifrån att barn är olika så kommer de att lära sig olika saker. Att olikheterna innebär att man även uppnår olika mål ställer till problem för skolpersonal såväl som för eleverna. I Lpo 94 står skrivet: "Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar och behov." Det finns olika sätt att nå målen./.../ Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla". En grundläggande och viktig tanke men dilemmat är att det inte rimmar med dagens mål- och resultatstyrda skolsystem där all förväntas uppnå samma mål. Göransson jämför med särskolan som anammat idén att elever når olika mål. I Lpo 94 står att

eleverna i särskolan ska uppnå mål ”efter sina individuella förutsättningar” (s. 13). En av oss arbetar med elever som går i träningsskola och kan bara instämna i att behandla alla lika är den största orättvisa vi kan utsätta elever för. Vi är olika och har rätt att bli behandlade olika.

Gadler (1997) har gjort en förstudie kring elevassistentens funktion för elever med rörelsehinder där följdfrågan faller väl samman med våra funderingar: Är det elevens behov eller någon annans behov som avgör? Genom att träffa runt 600 elevassistenter under åren 1993-96 kom Gadler fram till att den vanligaste anledningen till att en elev fick assistent tycktes vara att förälder eller personal inte trodde att eleven klarade sig utan elevassistent. Det tycktes inte förekomma någon behovsanalys/kartläggning utifrån elevens behov. En övervägande del av elevassistenterna svarade att det inte fanns åtgärdsprogram och de flesta kopplade inte sin roll till elevens kunskapsutveckling utan såg målet med sin verksamhet som social träning eller att praktiskt hjälpa eleven. Enligt Gadler är det inte vanligt att elev och föräldrar får vara med vid valet av elevassistent. I en annan undersökning (Bengtsson, Förander & Söder, 2001) framkom att föräldrar i vissa fall fick vara med vid anställningsintervjun.

I Funkisutredningen (SOU, 1998:66) framhålls att stödet utformas utifrån elevens behov och i samråd med elev och vårdnadshavare. Utredningen pekar på risken att på ett slentrianmässigt sätt lösa problem i skolan med elevassistent. Utgångspunkten för vår undersökning var att vi har märkt en viss slentrian i användandet av elevassistenter i skolan.

Eftersom Gadlers förstudie grundar sig på material som är från mitten av 1990-talet kan vi misstänka att det skett förändringar sedan dess. Därför tog vi med stort intresse del av ett examensarbete om elevassistenter som gjorts vid Malmö högskola (Bengtsson, Förander & Söder, 2001). Här var syftet att kartlägga elevassistenternas arbetssituation genom intervjuer med elevassistenter och skolledare. Ett grundläggande kriterium för assistenttilldelning uppgavs att eleven är i behov av särskilt stöd men att det inte var nödvändigt med en diagnos. En samstämmig uppfattning var ”att eleven inte kan tillgodogöra sig undervisning i den vanliga klassrums-situationen med en lärare” (s. 52). I övrigt tar inte undersökningen upp om det gjordes någon kartläggning av elevens behov. Det visade sig att elevassistenterna bara i undantagsfall hade tagit del av åtgärdsprogrammet för sin elev.

Persson (2004) skriver i sin artikel att på någon skola får elevassistenterna, i brist på specialpedagogisk kompetens, en pedagogisk funktion och även ansvar för upprättandet av åtgärdsprogram.

Elevassistent nämns ofta i samband med två typer av funktionshinder nämligen rörelsehinder och olika neuropsykiatriska funktionshinder främst

ADHD. Enligt Gadler (1997) kan elevassistent vara nödvändig för att en elev med rörelsehinder ska kunna följa undervisningen och fungera i enlighet med styrdokumentet. Hon poängterar att de krävs en noggrann behovsanalys och att alltid läraren ska vara pedagogiskt ansvarig medan det för de övriga behoven kan krävas en assistent.

Att barn som har problem att utöva impuls kontroll och svårighet att bibehålla uppmärksamheten kan ha fördel av en elevassistent, verkar vara en allmän uppfattning. Wirkberg (2003) beskriver ett pedagogiskt förhållningssätt för att arbeta med barn med ADHD som han kallar VITS – *Vardagliga insatser i tydlig samverkan*, där vikten av samverkan mellan hem och skola framhålls. Författaren betonar att det är nödvändigt att göra en beteendeanalys och en pedagogisk bedömning för varje enskild elev. I boken ges exempel på strategier att använda av olika slag. Alla som arbetar kring barnet måste vara väl förtrogna med metoderna och ha kunskap om funktionshindret samt att det måste finnas ett individuellt pedagogiskt program för eleven. Skolorna anställer elevassistenter men bör enligt vår uppfattning även arbeta aktivt med metoder som kan förändra barnens beteende.

3.3 Specialpedagogik

3.3.1 Historik

Fram till 1800 talet dominerade en moralisk och mystisk syn på orsaker till avvikande barn. De som hade någon form av lyte sågs som ett straff, utsett av Gud, för att t.ex. föräldrarna brutit mot kyrkans bud. Familjen kunde också vara utsatt för onaturliga väsen som hade bytt ut deras barn. Senare började dock avvikelser kläs i medicinska och pedagogiska termer. På 1900 talet startades intelligenstestning av elever och lågpresterande fick diagnosen skolsvårigheter och därmed avskild undervisning. På femtiotalet kom en enhetlig skola vilken dock inte gällde för utvecklingsstörda elever. Tio år senare väcktes tankar på inkludering men det var inte skolan som skulle anpassas utan eleven som skulle ändras för att på så sätt passa i skolans mönster. 1990 fick kommunerna ansvaret även för särskolan vilket man trodde skulle underlätta begreppet ”En skola för alla”. Begreppet inclusion (integrering) blev nu viktigt (Rosenqvist & Tideman, 2000).

3.3.2 Aktuellt synsätt

Ett vanligt sätt att förstå integrationsprocessen är uppfattningen att ”något måste göras med eleven så att hon/han kan bli integrerad” (Rosenqvist, 2000, s.7). En integrering sker då på de ”normala” elevernas villkor i stället för att se varje elev, även de svaga, som en resurs och möta varje elev med

dennes behov i fokus. Här handlar det om en flexibel organisation och anpassad undervisning för varje individ. Rosenqvist (s.8) skriver vidare att en möjlighet är ”att eleverna i vissa grupper, söker kunskap tillsammans medan läraren kan ägna uppmärksamhet åt elever som behöver särskilt stöd”. Vad menar Rosenqvist egentligen? Är det någon form av nivågruppering som åsyftas? Något som länge var en kontroversiell fråga i Sverige. Från att ha varit näst intill tabu har vi sett exempel på att det praktiseras igen på våra skolor. I Danmark, där det tidigare varit förbjudet med nivågrupperingar, har man sedan två år ändrat i grundlagen och skolorna får nu dela klasser av praktiska, pedagogiska eller kunskapsmässiga skäl efter en löpande utvärdering av eleverna (SDS, 2005). En homogen undervisningssituation skulle naturligtvis bidra till att minska behovet av stöd i synnerhet om grupperna blir mindre. Svårigheten, enligt vår uppfattning, är att göra grupperingen på ett sätt så att inte barnen tappar självkänslan.

Skolverket (1998) framhåller att skolans miljö och/eller undervisning kan eliminera behovet av stöd eller framkalla det. Samma synsätt finns i Rosenqvist och Tideman (2000). Elevens svårigheter uppdragas i skolan - inte för att eleven nödvändigtvis har problem utan för att skolan vid varje tidpunkt kräver vissa sätt att fungera, menar Rosenqvist och Tideman i sitt diskussionsunderlag. Författarna lägger stor vikt vid att det är skolan som måste ändras och inte, som vi fortfarande till viss del ser i skolan, försöka att ändra eleven så att denne passar in i skolans mall. Här tror vi att synen och kunskapen bakom specialpedagogiken har en mycket stor betydande roll för elevers chans till hjälp i sin utveckling. Rosenqvist och Tideman (2000) skriver för att förverkliga inclusion så krävs det rätt organisation och tillräckligt med personal med kompetens som klarar elevens skiftande behov. Vi ställer oss då frågan om det är rimligt att många av de elever som är i störst behov av stöd och stimulans har en elevassistent som ofta saknar pedagogisk utbildning för elevens problematik? Svaret borde tveklöst bli nej.

Skolledares förhållningssätt till arbetet med elever i behov av särskilt stöd blir avgörande för val av åtgärd. Skolverket har gjort en fallstudie och presenterar en kategorisering av dessa förhållningssätt (Skolverket, 1998). I det individinriktade förhållningssättet utgår rektor från eleven och dennes problem eller utifrån tillgängliga specialpedagogiska resurser. I det förebyggande och miljöinriktade förhållningssättet ses hela skolan som en samlad resurs och så många som möjligt ska ha kompetens att arbeta specialpedagogiskt. Detta måste enligt vår uppfattning vara den springande punkten, att få all personal att känna ansvar för elever i behov av stöd. Därför är det bra att lärarutbildningen nu lägger vikt vid att alla studenter

ska få specialpedagogisk kunskap i sin utbildning vilket ökar kunskapen och breddar kompetensen för att möta samtliga i "En skola för alla" (SOU: 1999:63). Vi anser att det måste vara ett gemensamt ansvarstagande i arbetslaget precis som Rabe och Hill skrev redan 1996. De menar att det handlar inte bara om att minska svårigheterna. En integrerad elev måste få sina behov tillgodosedda utifrån egna förutsättningar. Samma synsätt finns hos Perssons (1998) som vi konstaterade i problemformuleringen (se 2.1). Persson pekar på tidsaspekten som en orsak till att den kategoriska elevsynen ofta blir rådande. Att förändra ett arbetssätt är svårare och mer tidskrävande. Tidsaspekten som Persson beskriver stämmer överens med vår uppfattning. Vi har sett exempel på hur akuta situationer har lösts kortsiktigt i form av en elevassistent istället för att inventera och förändra arbetssätt och arbetsformer för att på sikt få en bättre lösning.

Vi tror att det är i huvudsak synen på specialpedagogik hos skolledare och lärare som i många fall ligger till grund för beslutet att använda elevassistenter. Vi anser att det även handlar om förståelse av begreppet specialpedagogik på det praktiska planet något Sandberg och Targama (1998) betonar. Det är inte yttre faktorer som styr människors handlande utan hur människor förstår en instruktion eller arbetsuppgift. För att nå denna förståelse krävs dialog och reflektion. Det är den största förklaringen till att så många förändringar inte blivit en förändring av andra ordningen dvs. en förändring där människors tankemönster och agerande ändras (Arhenfelt, 2001). Människor har olika bakgrund och olika erfarenheter, och därför utvecklar de olika former av förståelse av samma företeelse. Man får därför räkna med att det i alla grupper av medarbetare finns en variation av tolkningar och förståelse av verkligheten. Utgångspunkten måste vara individernas nuvarande förståelse. Om problemet identifieras tillsammans så leder det till utveckling. Här har ledningen en uppgift i att utveckla metoder för att kartlägga pedagogernas förståelse. Vi tror att skolledarna kan lyckas i samarbete med specialpedagogerna.

I Danielsson och Liljeroth (2002) definieras specialpedagogiken, när den är som bäst, som något som bidrar till att vidga synen på undervisningen och skapa förståelse för vad en individs totala utveckling i ett långsiktigt perspektiv innebär. I boken har vi funnit stöd för den känsla vi har att det idag finns en viss osäkerhet inom skolan som leder till att man vidtar åtgärder som inte grundar sig på kunskap. Detta leder till en teknisk lösning och inte en lösning av bästa kvalitet eller till ett långsiktigt perspektiv. Här tänker vi bl.a. på de utbildade elevassistenter som arbetar på skolorna. Författarna vill se alla individer som en resurs som kan utvecklas, om åtgärder sätts in i rätt sammanhang.

Framtiden är oviss men om vi är rustade med kompetens så ger vi eleverna en betydligt större möjlighet att lyckas. Bredd och flexibilitet ger rika erfarenheter som tillsammans med struktur bäddar för att eleverna lyckas efter sina egna förutsättningar. Detta är en rättighet som alla har och en skyldighet som vi i skolan har att utföra tillsammans.

3.4 Utbildning och arbetsuppgifter

I skollagen 2 kap. § 7 står det att varje kommun och landsting skall se till att kompetensutbildning anordnas för den personal som har hand om utbildningen. (Skollag, 2000:842).

I Funkisutredningen (SOU, 1998:66) understryker kommittén vikten av att elevassistenter som arbetar med elever med funktionshinder ges ändamålsenlig utbildning och kompetensutveckling. Utredningen kom fram till att arbetet som elevassistent i hög grad är ett genomgångsyrke. Många är unga och saknar utbildning.

Lev Vygotskij (1896-1934) och hans teorier har påverkat det pedagogiska synsättet i svenska skolan. En central tanke hos Vygotskij är att alla människor ständigt befinner sig under utveckling som sker i samspel med andra människor. Vygotskij ville ta bort förmedlingspedagogiken och utforma undervisningen med elever och lärare i aktivt samspel. Han använde begreppet ”zonen för den närmaste utvecklingen” för att beteckna avståndet mellan vad barnet kan prestera ensamt och vad de kan prestera med stöd av en vuxen. En undervisning inom den närmaste utvecklingszonen måste utgå från barnets behov och förutsättningar för att lära (Hwang & Nilsson, 1995). Denna teoretiska utgångspunkt ställer särskilda krav på miljön om eleven har ett funktionshinder. Den förutsätter tillgång på personal som har kunskap om elevens funktionshinder och erfarenhet av ett specialpedagogiskt bemötande.

Kommittén i Funkisutredningen (SOU, 1998:66) slår också fast att elevassistenterna är en av de personalgrupper i skolan vars uppgifter inte är reglerade. Uppgifterna skiljer sig åt, liksom orsakerna till att elevassistenten engagerades. Ofta arbetar assistenten som ett generellt stöd till läraren med hela klassen, på grund av att hela klassen har behov av detta eller på grund av att en eller flera elever behöver mer av lärarens uppmärksamhet. Elevassistenten kan också arbeta med en enskild elev. Kommittén menar att det är kommunens uppgift att klargöra uppdraget för den enskilde assistenten och att behovet av assistent för en enskild elev tydligt redovisas i elevens åtgärdsprogram. Vidare pekar kommittén på att

läraren är pedagogiskt ansvarig och elevassistenten inte får ta över ett pedagogiskt ansvar från läraren.

Det är viktigt att en elevassistent som anställs får kunskap och information om eleven som han/hon ska arbeta med. Agnesund (1995) skriver att denna information lämpligen indelas i medicinsk information, vardagsinformation och arbetsbeskrivning. Även här är det rektor som nämns som den som bör vara ansvarig för att informationen kommer elevassistenten till del. Vi misstänker att det är många assistenter anställda på skolorna som inte har denna form av information. Vi vill ta reda på om det stämmer samt vilken handledning, fortbildning som elevassistenten har tillgång till.

Gadler (1999) pekar på vikten av handledning och tydliggörande uppgifter för assistenten som är relevant till dennes utbildning. I en förstudie kring elevassistentens funktion för elever med rörelsehinder (Gadler, 1997) visade det sig att endast ett fåtal assistenter hade arbetsbeskrivningar. Ett stort antal av assistenterna hade ingen organiserad tid för information och planering. De ansåg också att de fick alltför lite riktad fortbildning. Förstudien påvisade att elevassistentens yrkesroll och funktion var oklar. Gadler menar att det är viktigt att staten tydliggör sin syn på elevassistenter.

Bengtsson, Förander och Söder (2001) visar att det har hänt ganska lite i den här frågan. Tydliga arbetsbeskrivningar förekom i mycket liten utsträckning och för merparten gällde ringa eller ingen planeringstid alls. De arbetsbeskrivningar som gavs var muntliga och utan klara målbeskrivningar utifrån ett åtgärdsprogram. Även i denna undersökning upplever elevassistenten sin yrkesroll som diffus och oklar och många känner stor ensamhet i sitt yrke.

Någon speciellt riktad fortbildning erbjuds inte i någon större omfattning. Knappt hälften av de intervjuade assistenterna fick handledning, något som alla önskade. Viktigaste kriteriet för anställning var personlig lämplighet och samtliga rektorer uppgav att det inte fanns några formella krav på utbildning men flera av rektorerna uttalade sådana önskemål. Att fler elevassistenter med pedagogisk utbildning inte är anställda kan, enligt författarnas tolkning, bero på skolornas snäva budget. Gadler (1999) och Bengtsson, Förander och Söder (2001) ger förslag på vad arbetsbeskrivningar kan innehålla:

- Målet med assistenten utifrån elevens åtgärdsprogram.
- Arbetsuppgifter för assistenten.
- Vilken/vilka elever som assistenten ska arbeta med?
- Vem som har det pedagogiska ansvaret?
- Arbetstider, informationstid och pauser.

Tid för föräldrakontakt.
Vikarieplan.
Plan för fortbildning och handledning.

Eftersom vi ställer frågan huruvida arbetsuppgifter för elevassistenter är rimliga i förhållande till utbildning har vi undersökt utbildningsmöjligheter för elevassistenter. Det finns en hel del bl.a. en högskoleutbildning för elevassistenter framtagen av Svenska kommunalarbetsförbundet i samarbete med Linköpings universitet (se bilaga 1). Det finns även flera folkhögskolor som bedriver utbildning.

3.5 Sammanfattning

För att kunna ge stöd utifrån varje enskild individs behov behövs ett förändrat synsätt i skolan. Organisation och undervisningsmetoder måste anpassas till elever i behov av särskilt stöd. All personal på skolan har ett gemensamt ansvar för detta. För att barn med vissa funktionshinder ska kunna följa undervisningen och uppnå målen kommer behovet av elevassistenter att finnas. Tidigare forskning visar att assistentens yrkesroll är oklar och att det finns brister i deras utbildning. Elevassistenternas funktion är sällan kopplad till elevens åtgärdsprogram.

4 TEORI

Systemteori uppmärksammar relationer mellan människor. En av de grundläggande utgångspunkterna i systemteori är att alla företeelser hänger samman och påverkar varandra ömsesidigt. Vi har valt en systemteoretisk utgångspunkt som förklaringsmodell för vår undersökning. Utifrån vår problemformulering och frågeställningar har vi valt att belysa olika teorier som vi anser relevanta för att förstå orsakerna till att kommunerna väljer en elevassistent framför specialpedagogisk kompetens. Vi vill ta reda på om det är elevens behov som avgör valet av åtgärd eller om andra faktorer; ekonomi, organisation och undervisningsmetoder avgör. Vi vill veta om skolan anpassar undervisningen och miljön till eleven samt vilken betydelse skolledares och lärares uppfattning av specialpedagogik får för valet av åtgärd. Förhållanden som ligger på olika nivåer och som påverkar elevens lärandemiljö.

Med sitt beteende skapar alla människor i ett socialt system, dvs. individer som arbetar tillsammans under en längre tid, gemensamt helheten. Sociala system måste förstås och hanteras utifrån helheten (Gjems, 1997). Varje handling får en effekt på olika delar av systemet. Ett system har två former av styrning: inre och yttre. Inre styrning sker i form av handlingar och samverkan mellan människor i systemet. Yttre styrning handlar om att systemet anpassar sig till omgivningen och att omgivningen anpassar sig till systemet. Systemteori bygger på förståelse av cirkulariteten på vilket sätt händelser och ting hänger samman. ”En persons uppträdande måste förstås i ljuset av vad andra människor i närmiljön gör” (Gjems, 1997 s.24).

En av de främsta företrädarna för synsättet om miljöns betydelse för individens utveckling är den amerikanske barnpsykologen Urie Bronfenbrenner. Han har utvecklat en utvecklingsekologisk teori som ger en schematisk bild av nivåerna i samhället och hur de påverkar varandra. Det svenska skolsystemet är indelat i tre nivåer; den nationella, den lokala och skolnivån. Med utgångspunkt från Bronfenbrenners teori (i Gunnarsson 1999) följer en beskrivning av dess inbördes relationer i skolans organisation. Barnets upplevelser är utgångspunkten för modellen som består av fyra av varandra ömsesidigt beroende strukturer. Bronfenbrenner kallar dem mikro-, meso-, exo- och makrosystem.

Mikrosystemet är den praktiska vardagen i hem, skola, kamratgrupp osv. Aktörerna är elever, föräldrar och lärare. Skolmiljön är uppbyggd av olika mikrosystem. Rasterna är ett, undervisningen ett annat. Byte av lärare, byte av undervisningssätt eller undervisningsform exempelvis

tillsättning av elevassistent innebär ett förändrat mikrosystem med förändrade upplevelser, olika för olika elever. Här är lärarens undervisningssätt av betydelse samt vilken roll elevassistenten har. Är elevassistenten informerad och involverad i viktiga saker skapar det trivsel och ger ett positivt utfall gentemot eleven.

Mesosystemet utgör relationen mellan de mikrosystem som eleven ingår i t.ex. relationen mellan hem och skola. Betydelsefullt för eleven blir om det finns gemensamma mål mellan hem och skola för elevens lärande. På denna nivå finns den lokala arbetsplanen och den handlingsplan som finns för specialpedagogiken på en skola. Huruvida all personal tar ett specialpedagogiskt ansvar och arbetar förebyggande får betydelse för elevens utveckling och behov av extra stöd i form av en assistent. Här är aktörerna lärare, elever och rektor.

Utanför elevens mikrosystem finns exosystemet. Viktigt för elevens utveckling på den här nivån är skolans organisation och resurser. På denna nivå finns den kommunala skolplanen och den policy som politikerna har utarbetat t.ex. vilka kompetenskrav man ställer på elevassistenter eller i vilken utsträckning kommunen satsar på specialpedagogisk kompetens. Aktörer är förvaltningstjänstemän och politiker. Förändringar på den här nivån påverkar barnets utveckling. Det kan t.ex. vara tillgång till kompetent personal och anpassade hjälpmedel för eleven.

I makrosystemet återfinns läroplan, skollag och grundskoleförordning . Alltså ett resultat av landets utbildningspolitik dvs. beslut om stödinsatser för elever med funktionshinder. Här hittar vi även utbildningar som ger skolan adekvat utbildad personal. På denna nivå finns också samhället normer och värderingar samt kunskapssyn.

Det finns idag flera s.k. "person-environment theories" som har utvecklats för olika ändamål. De grundar sig på Lewins formel från 1935 om att en människas beteende är en funktion av både människan och miljön $B=f(PE)$ (Hemmingsson, 2002). En modell som förklarar samspelet mellan människan och miljön är Lawtons mottaglighetshypotes (Lawton, 1980 i Niva, 2003) Enligt denna kan balans mellan individens kapacitet och miljöns krav uppnås genom påverkan av den ena eller bägge komponenterna. Personer med lägre kapacitet är mer känsliga för miljöns krav än personer med högre kapacitet och tvingas i många situationer att fungera på sin maximala förmåga. I och med detta har de ingen extra kapacitet att ta till när problem uppstår. Individens aktivitetsförmåga kan förbättras genom en sänkning av kraven i miljön. Elever med funktionshinder behöver alltså anpassning av miljön för att klara av kraven från omgivningen.

Teorierna som presenterats har använts när vi lagt upp vårt arbete och analyserat resultatet av undersökningen. Dels för att försöka finna påverkansfaktorer som ligger på olika nivåer i skolan och kommunen och i samhället och dels för att förstå de roller, beslut som fattas och relationer som uppstår i undervisningssituationer där elevassistenter ingår.

5. METOD

5.1 Allmänt om metod

Det finns två huvudsakliga perspektiv för en forskare att samla in datamaterial till en undersökning (Patel & Davidson, 1994). Metoder som ger kvantitativa resultat härstammar från naturvetenskapen och positivismen. Dessa forskare samlar in fakta som ger ett mätbart resultat, genom exempelvis enkäter, för att kunna se mönster, göra jämförelser och dra slutsatser. Slutsatsen kommer antingen att stödja den hypotes forskaren har eller det motsatta. Metoden är särskilt lämplig för större undersökningar som rör exempelvis en hel population. Här är den enskildes åsikter ovidkommande utan används för att kunna dra generella slutsatser.

Metoden som ger kvalitativa resultat har sitt ursprung i humanvetenskapen och hermeneutiken. Här är forskaren mer intresserad av hur människor upplever sin värld och deras åsikt om ett visst ämne. Materialet samlas in med hjälp av t.ex. intervjuer, observationer eller dagboksanteckningar, berättelser med mera. Forskaren tolkar materialet utifrån sin problemformulering eller hypotes. Metoden är förståelseinriktad och det handlar mer om att få insikt om ett fenomen snarare än om statistik.

Bägge metoderna har sina starka och svaga sidor. Typen av undersökning måste avgöra vilket som väljes. Det är också fullt möjligt att använda både enkäter och intervjuer. Inledningsvis används enkäter, kvantitativa empiri, för att se olika mönster och därefter görs intervjuer för att få en djupare förståelse av enkätmaterialen.

5.2 Metodval

Vi har valt att göra en studie som baserar sig i huvudsak på kvalitativa data som samlats in med hjälp av intervjuer med skolledare och lärare. ”När man vill förstå människors sätt att resonera och reagera, särskilja och urskilja handlingsmönster är en kvalitativ studie rimlig” (Trost, 1994, s 22). Vi ville få insikt om vilken uppfattning lärare och rektorer har om elevassistenter i undervisningen. Syftet med intervjuerna är att förstå, beskriva och att tolka vad intervjupersonerna menar. En studie som på djupet belyser intervjupersonernas idéer och hur de påverkar organisationen.

Vår undersökning skulle kunna genomföras med hjälp av en enkätundersökning med öppna svarsalternativ som vi kunde ha analyserat ur ett kvalitativt perspektiv. Vår bedömning var att det skulle kräva mer tid

och vi befarade ett stort bortfall. Enkäter tenderar ofta att bli obesvarade. Vi inledde dock med en mindre enkätundersökning till samtliga skolledare (19) inom grundskolan i de bägge kommunerna. Syftet var att få fram bakgrundsfakta.

Vi har valt den *fokuserade intervjun* (Bell, 2000) som metod därför att här kunde vi utforma en intervjuguide och förbereda frågor utifrån det vi vill veta. Vi var beroende av att alla teman/huvudfrågor kom med och då var en ostrukturerad intervju utesluten. I en helt strukturerad intervju har man möjlighet att förutsäga alternativa svar och fördelen är att den tar mindre tid att analysera. Å andra sidan finns ingen möjlighet för intervjupersonen att utveckla sina egna tankar utifrån sin egen referensram.

Med den fokuserade intervjun som metod hoppades vi alltså på att få information även om sådant som vi missat att fråga om. Enligt Bell är styrkan med en intervju dess flexibilitet. Här kan följas upp idéer genom följdfrågor och på så sätt fås fördjupad information till skillnad mot enkätfrågor. Kvale (1997) tar upp olika aspekter av den kvalitativa forskningsintervjun bl.a. att intervjusamtalet kan leda till nya insikter för den intervjuade vilket är en fördel och kan eventuellt leda till förändring som blir positiv för respondentens verksamhet.

5.3 Urval

Vi har genomfört intervjuundersökningar med lärare och skolledare i två kommuner i grundskolan. Kommunerna har ansvar att utforma insatserna, vilket ger ett stort utrymme för lokala initiativ och bedömningar. Kommunerna är ganska olika beträffande social struktur och politiskt styre vilket vi hoppades kunna ge intressanta jämförelser. Den ena kommunen (A) har socialdemokratiskt styre och den andra (B) leds politiskt borgligt. Invånarantalet är 16000 respektive 30000. Bägge kommunerna har nio kommunala grundskolor vardera med sammanlagt drygt 4000 elever i den större kommunen respektive ca 2000 elever i den mindre kommunen. I den ena kommunen, finns stora skillnader mellan olika kommundelar beträffande elevers resultat och fördelning av resurser. Vilket framkommer av kvalitetsredovisningar gjorda i kommunen.

Då syftet är att kartlägga faktorer som styr vid beslut att använda elevassistent och hur skolledare/lärare ser på deras yrkesroll, har vi valt att intervjua skolledare som är beslutsfattare och lärare som har den dagliga kontakten med elevassistenten.

Vi har genomfört intervjuer med åtta rektorer och sex lärare. Av rektorerna var sex kvinnor och två män. Alla skolledare utom en har genomgått rektorsutbildning. Två av rektorerna hade förskolläraryrkesbakgrund medan de andra hade grundskolläraryrkesutbildning av något slag. Av lärarna var alla kvinnor och samtliga hade varit tio år eller mer i yrket.

Utifrån enkäten gjorde vi vårt urval av intervjupersoner och valde de skolledare som använder elevassistenter i undervisningen. Lärarintervjuerna gjorde vi i huvudsak på samma skola där vi intervjuade skolledare. Vi valde de lärare som hade elevassistent i sin klass. Endast en skolledare uppgav i enkäten att skolan gjort ett medvetet val att inte använda sig av assistenter i undervisningen. Det var en intressant aspekt och därför valde vi att intervjua även denna skolledare. Det visade sig senare att ytterligare en av de intervjuade rektorerna hade valt att inte ha elevassistenter. Vi ansåg det viktigt att sprida intervjuerna i de olika kommundelarna med tanke på ovan nämnda skillnader i kommun B, vilket gjorde att vi fick göra avkall på en jämn könsfördelning vilket var vår tanke från början.

5.4 Enkät

Innan vi påbörjade intervjuerna ansåg vi det nödvändigt att få fram en bild av hur vanligt det var med elevassistenter, vilken utbildning och anställningsform de hade samt vilken typ av elever som assistenterna oftast arbetar med. För att underlätta för respondenten valde vi en internetbaserad enkät¹ med i huvudsak fasta frågor (bilaga 4). Den tillverkades i programmet Macromedia Dreamweaver. Webbtekniken som användes var en Windowsserver med ASP och en SQL-databas.

5.5 Intervjufrågor

Vi bestämde oss för tre frågeområden beträffande intervjuerna:

- Vilka behov som styr
- Synen på elevassistentens yrkesroll och arbetsuppgifter
- Uppfattning om specialpedagogik

Utifrån dessa utarbetade vi en frågeguide som vi ansåg adekvat för vår undersökning (bilaga 6). Rektorer och lärare har besvarat samma frågor beträffande synen på specialpedagogik men olika för de två andra områdena.

---

¹ <http://berglind.no-ip.org/enkat2/>

5.6 Pilotstudie

Vi genomförde två pilotintervjuer på ett tidigt stadium med en rektor och en lärare. Utfallet av pilotstudien blev att vi omarbetade frågeguiden något. Vi fick en del konstruktiv kritik. Det visade sig att vissa områden/frågor gled in i varandra. Någon fråga var oklart formulerad och därför svår att besvara. Därför tog vi bort de frågor som inte kändes relevanta eller de som var upprepande.

Eftersom vi inte är vana vid att intervjua var det en fördel att vid pilotintervjun få öva oss i att ställa följdfrågor och på så vis få mer utvecklade och fördjupade svar (Bell, 2000). Efter pilotintervjuerna kompletterade vi med fler förslag på följdfrågor i intervjuguiden.

Det är nödvändigt att spela in intervjun på band om man ska kunna lyssna och vara delaktig i samtalet. Det är krävande med en halvstrukturerad form. Det gäller att kunna sina frågor och veta vad man vill ha ut av intervjun när samtalet ibland glider iväg på andra områden.

Då av pilotintervjuerna blev tillfredställande beslöt vi att beakta även dessa intervjuer i resultatet.

5.7 Genomförande

Vid terminsstarten gjorde vi utskick av enkäten² via e-post till samtliga 19 rektorer i de bägge kommunerna. Vi bifogade ett brev där vi kort beskrev syftet med vår undersökning (bilaga 3). Våra farhågor om att enkäter ofta glöms bort besannades. Det krävdes en del påminnelser för att få svar från alla.

Inför intervjuerna tog vi kontakt per telefon och avtalade tid och plats. Samtliga som vi tog kontakt med var positiva till att bli intervjuade. En vecka före intervjun skickade vi ut ett missivbrev (bilaga 5) där vi informerade om de olika frågeområdena. Samtliga intervjuer gjordes på intervjupersonens arbetsplats.

Vi gjorde timslånga intervjuer med sju lärare och åtta skolledare. Intervjuerna bandades och därefter gjordes utskrifter ordagrant.

Förutom intervjuer har vi haft kontakt med tjänstemän i kommunerna för att få information om antalet personal med specialpedagogisk kompetens samt tagit del av kvalitets- och budget redovisningar.

---

² <http://berglind.no-ip.org/enkat2/>

5.8 Reliabilitet och validitet

Vi har genomfört en pilotstudie för att få en uppfattning om frågorna var relevanta och därmed öka giltigheten (validiteten). Genom att intervjuerna bandades så har vi haft möjlighet gå tillbaka och kontrollera vad som sagts många gånger vilket också tillför undersökningen tillförlitlighet (reliabilitet).

Vi har valt att inte intervjua elevassistenter. Det skulle inte tjäna vårt syfte dvs. undersöka det vi avsett att beskriva (validitet). Då syftet är att kartlägga faktorer som avgör vid beslut att tillsätta elevassistent samt hur skolledare/lärare ser på assistenternas yrkesroll har vi valt att intervjua skolledare som är beslutsfattare och lärare som har den dagliga kontakten med elevassistenten. Intervjuer med elevassistenter har dessutom gjorts i ett tidigare examensarbete (Bengtsson, Förander & Söder, 2001) och i forskningsarbete (Gadler, 1997).

En kvalitativ intervju bygger på att ha kunskap om temat för att kunna förstå nyanser i det som kommer till uttryck (Kvale, 1997). Vi anser oss ha tillräcklig kunskap men det fanns risk för att vi även hade en del förutfattade meningar. Frihet från bias är nog en omöjlighet då vi har lång erfarenhet från skolan. Det är ju dessa erfarenheter och upplevelser som lett till funderingar över elevassistentrollen. Därför var vi noga med att kritiskt analysera våra frågeställningar, och tänka på detta i själva intervjusituationen.

För att få så objektiv presentation som möjligt har vi presenterat en stor mängd citat som vi hoppas ska spegla de variationer som finns i intervjuerna. Att vi har valt att genomföra undersökningen i två ganska olika kommuner ökar också tillförlitligheten i resultatet som helhet.

5.9 Etik

Det är viktigt att beakta etiska aspekter. Syftet med intervjun och vad svaren ska användas har vi tydliggjort för respondenten. Anonymitet för den intervjuade garanteras. Respondenten informerades om detta redan vid första kontakten. De fick information om att vi avsåg att spela in intervjun på band för att kunna ge sitt godkännande till detta. Vi informerade respondenten om att denne när som helst hade rätt att avbryta sitt deltagande.

Publicering av undersökningen kommer förhoppningsvis att leda till diskussioner om elevassistentens roll. Vi anser inte att de personer som deltar riskerar att lida någon skada men vi är medvetna om att resultatet och

vår analys eventuellt kan väcka känslor och frågor inte minst bland gruppen elevassistenter.

5.10 Bearbetning och presentation

Vi presenterar resultatet av vår undersökning som en helhet. I de fall där vi har funnit tydliga skillnader mellan kommunerna redovisas detta. Resultatet av enkäten presenteras sammanfattat dels i textform men även i form av tabeller. Sammanställningen av svaren gjordes i SQL-databas vilket underlättade vårt arbete. Svarsfrekvensen för enkäten var 100 procent.

I analysen av intervjuerna utgick vi från tre frågeområden; Behov som styr, Synen på elevassistentens yrkesroll och arbetsuppgifter samt Uppfattning om specialpedagogik. Vi arbetade med meningskoncentrering utifrån vår frågeguide (Kvale, 1997). Vilket innebär att intervjupersonernas långa uttalanden koncentrerades till kortare formuleringar. På så sätt var det lättare att hitta mönster och kategorier.

6. RESULTAT OCH ANALYS

Resultatet av undersökningen redovisas under respektive frågeområde.

- Synen på elevassistentens yrkesroll och arbetsuppgifter
- Vilka behov som styr.
- Uppfattning om specialpedagogik.

Vår avsikt är att hitta mönster som förenar eller skiljer de intervjuade åt. Citaten har till uppgift att belysa variationen i intervjupersonernas uppfattning. I anslutning till underrubrikerna anges om det är rektorer (R) eller lärare (L) som intervjuats. Enkäten har enbart besvarats av rektorer. Efter varje frågeområde följer en analys av de svar som redovisats.

6.1 Elevassistenters yrkesroll och arbetsuppgifter

Det finns elevassistenter på åtta av nio grundskolor i kommun A. En F-3 skola har valt att ha mindre klasser istället för specialpedagoger och elevassistenter. I kommun B har sju av nio skolor elevassistenter. Två skolor i kommun B har istället valt att förstärka med pedagogisk personal till hela gruppen. Dessa skolor benämns i fortsättningen B: 1 och redovisas inte i tabellerna i avsnittet 6.1. Ingen av de intervjuade lärarna arbetar på B: 1 skolor. Bägge kommunerna har nio kommunala grundskolor vardera med sammanlagt drygt 4000 elever i kommun B respektive ca 2000 elever i kommun A.

Tabell 6.1 Antalet anställda assistenter i respektive kommun (enkätsvar).

Kommun A	11
Kommun B	20

6.1.1 Rekrytering och utbildningskrav (R)

I kommun A sker rekryteringen av en samordnare. Detta görs såväl internt i kommunen som genom arbetsförmedlingen. I kommun A finns ambitionen att anställa personal med pedagogisk utbildning; förskollärare, grundskollärare eller personer med assistentutbildning. Tillgången på dessa personer har varit avgörande vid anställning. I kommun B är det rektoreorna som själva ansvarar för anställning av assistenter. De intervjuade

skolledarna har bara behövt göra enstaka rekryteringar de senaste åren. När det visar sig att en elev har behov av assistent är det ofta en person som är tillgänglig på skolan, dvs. redan anställd som elevassistent som får arbetsuppgiften. I kommunen finns inget gemensamt ställningstagande om att anställa assistenter med pedagogisk utbildning.

För elever i behov av stöd väljer rektorerna på B: 1 skolorna att rekrytera pedagogisk kompetens utifrån elevens behov internt. Man söker därefter personal externt för att fylla de luckor som uppstår.

Tabell 6.1.1 Elevassistenters utbildning (enkätsvar)

Kommun	Barnskötare	Förskollärare	Fritidspedagog	Grundskollärare	Annan eftergymnasial utbildning	Gymnasiekompetens	Annat	Om annat - vad?
A	3	4			1	2	1	Kontorist
B	5	2	1	1	6		5	1 saknar utb. 1 elevass.utb 3 uppger ej

På de skolor som använder elevassistenter saknar 3/4 pedagogisk utbildning. Två skolor har gjort ett medvetet val att inte använda elevassistenter. I de grupper, där det finns elever i behov av stöd, sätts istället förstärkning in i form av fritidspedagoger, förskollärare samt i ett fall grundskollärare.

Det finns ingen utbildning för elevassistenter inom kommunerna. Samtliga intervjuade rektorer som har elevassistent, anser att pedagogisk utbildning är önskvärt men det är inget formellt krav (rektorer på B: 1 – har krav på utbildning). De flesta lyfter fram personlig lämplighet och intresse som väsentligt.

Målet är att ha pedagogiskt utbildad personal men det är svårt att få tag på. Finns inga förskollärare att få tag på (R).

Det är svårt att säga att utbildningen renderar en anställning. Det är mycket hur man är (R).

Vissa har ju ingen utbildning men har visat sig ha oerhört goda kunskaper ändå. Livserfarenhet och intresse. Jag tycker det är viktigt att personkemin stämmer (R).

Man vinner på att anställa utbildad personal och jag vet att det talas om att ha lärare på assistentjänster (R).

6.1.2 Anställningsformer (R)

Tabell 6.1.2 Anställningsformer för elevassistenter (enkätsvar)

Kommun	Tillsvidare	Tidsbegränsat	Timanställd	Projektanställd
A	6	4		1
B	15	5		

En tillsvidareanställning är en fast anställning och 2/3 av assistenterna har fast anställning vilket är högre än vad vi hade förväntat oss. Bland de tillsvidareanställda assistenterna finns de som har någon form av pedagogisk utbildning samt barnskötare men även personer som varit anställda länge i kommunerna och blivit omplacerade på assistenttjänster. Orsaken till omplacering har exempelvis varit arbetsbrist eller sjukskrivning.

Folk i systemet tilldelas assistentrollen när man inte kan hitta andra lösningar men så vill inte jag ha det. Det behövs utbildat folk (R).

Funkisutredningen (SOU1998: 66) kom fram till att arbetet som elevassistent i hög grad är ett genomgångsyрке och att många är unga och saknar utbildning. De intervjuade rektorerna menar att assistentyrket inte längre är ett genomgångsyрке i lika stor utsträckning som förr. Tidigare var det vanligt att anställa pojkar i 20-årsåldern men idag värdesätts istället erfarenhet och flera rektorer betonar vikten av att ha en vuxen assistent som förebild för eleverna.

Även om utagerande grabbar mår bra av att sparka fotboll med 20-åriga killar så är de inte mycket till förebild och stöd i barnets totala situation. De är bra i rastaktiviteter. Men ska de följa upp händelser, arbeta och diskutera med barnet då måste man vara vuxen. Som förälder tror jag att jag själv skulle ha haft det svårt att diskutera mitt barn med en 20 årig kille och att ta det på allvar (R).

I kommun A krävs numera en pedagogisk utbildning eller elevassistentutbildning för att få en fast anställning som elevassistent. Kommun B har inga utbildningskrav för elevassistenter. Det är respektive rektor som avgör vilken utbildning som krävs. För visstidsanställda förekommer det att man i anställningsbeviset anger ”dock ej längre än behov hos elev kvarstår” för att kunna avbryta anställningen.

Elevassistenter med heltidsanställning arbetar oftast på fritidshemmen efter skoldagens slut. Deltidsanställningar, som innebär att elevassistenten arbetar motsvarande den tid eleven är i skolan, förekommer oftare för visstidsanställda.

Några av de intervjuade rektorerna framhåller att målet för en elevassistent är att arbeta för ”att inte behövas”, dvs. eleven blir

självständig. För att kunna arbeta mot detta mål krävs, enligt dessa rektorer, en fast anställning.

Bättre betalning och rätt utbildning så blir inte assistentyrket ett genomgångsyрке (R).

Om man inte har en fast tjänst så måste man se till att vara behövd. Då har man svårt att koppla bort sig från eleven (R).

6.1.3 Fortbildning och handledning (R)

Tabell 6.1.3 Fortbildning för elevassistenter (enkätsvar)

Fortbildningsalternativ	Antal kommun A	Antal kommun B
Skolans fortbildningsdagar	1	2
Kurser, föreläsningar relaterade till elevens problem	3	5
Bägge ovanstående alternativ	4	2
Ingen		

Ovanstående svarsalternativ får vi på frågan: ”Ges fortbildning till elevassistenter?” Samtliga skolledare uppger att assistenterna får någon form av fortbildning. En skola har ingen assistent anställd och har därmed inte besvarat frågan. Kortkurser med inriktning på elevernas behov och funktionshinder är det vanligaste alternativet enligt enkäten. Det är svårt att genom enkätsvaren dra någon slutsats om omfattningen av denna form av riktade fortbildning. Bland de intervjuade rektorerna uppgav två skolledare i kommun B att mängden fortbildning var avhänglig assistenternas egna initiativ. De kan göra egna val, precis som övrig personal, utifrån kursutbud och elevens problematik.

Samtliga intervjuade rektorer kände till att det finns ett stort utbud av elevassistentutbildningar men några menade att det var svårt att ge generell kompetensutbildning med tanke på bredden på barnens handikapp eller svårigheter. Utifrån enkätsvar och intervjusvar kan vi endast finna en assistent i de undersökta kommunerna som har genomgått en allmän elevassistentutbildning. En skola uppger att en assistent gått elevassistentutbildning med inriktning synnedsättning.

De flesta intervjuade rektorerna anser att det är viktigt att ge elevassistenter ökad kunskap om specifika funktionshinder. Exempel på kurser som elevassistenter deltagit i är utbildning om synnedsättning, autism samt TEACCH - Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped CHildren (tydliggörande pedagogik).

En rektor efterlyser utbildning om strukturerat arbetssätt och specialpedagogiskt bemötande. Flera av rektorerna önskade att alla pedagoger skulle ha en specialpedagogisk utbildning i sin grundutbildning.

I kommun A har fortbildning om bemötande som tema, anordnats för elevassistenter genom EU-medel. På en av B: 1 skolorna har 3 pedagoger, som arbetar med barn med funktionshinder gått specialpedagogiska kurser i olika omfattning. På två skolor uppgav rektorerna att elevassistenter på eget initiativ och med skolbibliotekariens hjälp fortbildar sig genom att läsa pedagogisk litteratur.

Enligt enkätsvaren deltar elevassistenterna i skolans gemensamma fortbildningsdagar på knappt hälften av skolorna och på två av dessa endast om det är adekvat för deras arbete.

All personal ska inte ha samma fortbildning. Jag är väldigt lyhörd för vad den enskilde säger och för vilka behov finns i barngruppen (R).

Jag vill ha duktiga medarbetare och alla ska omfattas av fortbildningspengarna (R).

6.1.4 Handledning (R)

Tabell 6.1.4 A Handledning för elevassistenter (enkätsvar)

	Förekommer	Förekommer inte
A	6	3
B	7	2

Vid intervjuerna framkom att handledning ges vid behov. Ingen av de intervjuade rektorerna uppgav att det sker regelmässigt eller att man har rutiner för handledning åt elevassistenter. Flera rektorer menade att det förekommer sällan.

Tabell 6.1.4 B Yrkeskategori som handleder elevassistenter (enkätsvar)

Av vem?	Antal
skolpsykolog	10
specialpedagog	8
kurator	2
habilitering	1
rektor/samordnare	2
uppger ej	1

Att svarsfrekvensen uppgår till 24 innebär att mer än ett svar har givits i enkäten. Flera yrkeskategorier kan handleda på samma skola.

Ingen regelmässig handledning. Vid något tillfälle har en av assistenterna fått handledning av skolpsykolog (R).

Det är väl lite grann vad man själv tar för sig (R).

Väldigt varierande ibland blir det handledning av skolpsykolog eller kurator (R).

6.1.5 Beskrivning av elevassistentens yrkesroll (R, L)

Av intervjuvaren framkom att samtliga rektorer och lärare ansåg att elevassistenten ska vara ett stöd för en enskild elev men att de även ska kunna rikta sig till resten av klassen. Enligt de intervjuade är det viktigt att elevassistenten är ett stöd för eleven men inte hjälpa mer än nödvändigt.

Vara elevens vänstra hand men den får inte ta över (R).

De ska vara ett hjälpjag, vara flexibla, kunna anpassa sig. Kunna hantera relationer och känslor, ligga ett steg före och förebygga konflikter och bråk (R).

Styrkorna som finns och det som barnet är duktig på kommer inte fram om man har hela tiden någon som bäddar och fixar (R).

Hon är som en mamma som finns för alla barn (L).

Läraren ska ha det pedagogiska ansvaret vilket samtliga rektorer och lärare tydligt svarade. Däremot har alla utom en svarat att den dagliga föräldrakontakten i huvudsak utförs av assistenten. Några tillägger att det är mest naturligt eftersom assistenten träffar föräldrarna på fritids i samband med hämtning och lämning. Föräldrakontakt vid utvecklingssamtal är lärarens ansvar. En rektor menade att elevassistenten bör fungera som ett stöd även för föräldrarna. I några av intervjuerna framhålls faran med att assistenten knyter föräldrarna väldigt nära och därmed inte ser barnets utveckling och inte släpper taget i tid.

En enormt svår roll, man står mellan skola och hem (R).

Assistenten knyter till sig föräldern så att det nästan blir symbios. Man kommer ifrån att se det yrkesmässigt. Kan vara svårt att släppa taget. Målet är ju att eleven inte ska behöva assistent (L).

Det saknades arbetsbeskrivning för elevassistenterna på de skolor där vi intervjuade lärare och rektorer. På frågan om yrkesrollen är tydlig för elevassistenten svarade hälften av de intervjuade rektorerna att yrkesrollen var tydlig beroende på att assistenterna hade arbetat länge på skolan och hade en tyst kunskap om hur saker och ting fungerade. Fyra rektorer upplevde att yrkesrollen var otydlig. En rektor angav som skäl att lärarna lade över för stort ansvar på elevassistenten. En rektor sa att om assistenten har en pedagogisk utbildning så ger det mer delaktighet för denne och en tydligare roll.

En rektor (B: 1) ansåg att yrkesrollen inte skulle vara tydlig utan att ansvaret för en elev i behov av stöd ska vara ett lagarbete.

Hos mig är det aldrig så att en person ensam tar det ansvaret utan det är alltid ett arbetslag. Vi sliter ju ut dom här personerna som tar extra stort ansvar istället för att ha ett lärarlag som jobbar kring det här barnet Det är allas ansvar, det är allas barn. Det är en värdegrundsfråga. Även om det är ett barn med fysiska behov som behöver bytas på eller köras i rullstol. Man måste göra det i team. Det är tungt och både fysiskt och psykiskt att vara så nära ett sådant barn Därför måste man vara flera vuxna som hjälps åt kring det här. Varför ska man inte lyfta eller byta blöjor bara för att man är lärare? (R)

Av lärarna ansåg samtliga i kommun A att arbetsrollen är tydlig medan bara en av tre ansåg att den var det i kommun B. Lärare och assistent hade i några fall själva gjort upp en arbetsfördelning som de var nöjda med. Två respondenter ansåg att assistenterna på eget initiativ tog över pedagogiska uppgifter vilket de upplevde problematiskt. En lärare sa dock att det var viktigt att inte lägga över pedagogiska uppgifter på assistenten. Bara för att en assistent har tillsatts som hjälp i klassen är läraren inte på något sätt befriad från det ansvaret.

Jag upplever ibland att man som lärare släpper eleven och låter assistenten ta helt fel arbetsuppgifter (R).

Arbetsuppgifterna är att vara handledd av pedagogen och se vad man kan hjälpa till med (R).

Samtliga lärare ansåg att samarbetet hade blivit enklare med en arbetsbeskrivning från ledningens sida.

Jag försöker att ge en arbetsbeskrivning. Men vi har väldigt invecklade arbetsroller. Det kan vara en ointressant sysselsättning om man inte ser det som en utmaning att göra mer av det. Då kanske man börjar snegla på att det är roligare att undervisa (L).

Hon och jag vet vad hon ska göra, hon är så flexibel, så det är kanon (L).

Jag tror att det tar hårt att vara assistent som inte betalar sig. En jobbig arbetssituation. De ska både vara inne och sedan ute på rasterna. Assistenten försöker smita sig till rast men hon har ingen som styr upp sina arbetsdagar (L).

Vi har gjort klart för barnet att det är jag, fröken, som bestämmer vad som ska göras men assistenten hjälper barnet och kan begränsa arbetsuppgifterna (L).

6.1.6 Planering och konferens tid för elevassistenter (R, L)

Samtliga i kommun A och B svarar att det inte finns någon planeringstid enligt avtal men att de flesta elevassistenter har tillgång till viss planeringstid som man löser ute på skolorna. Av intervjuvaren får vi uppfattningen att det är assistenter med deltidsanställning som har svårast att få tid för planering då de ofta bara arbetar under elevernas tid i skolan. Kommun A uppger att man har variationer i planeringstid från 4 timmar/vecka för en heltidsanställd elevassistent till att man planerar vid behov. I kommun B har vissa assistenter planering i sin arbetstid medan andra inte har möjlighet, pga. deltidsanställning eller pga. att man arbetar på fritidshemmet när lärarna planerar.

Vi har ingen möjlighet att avsätta tid för planering mellan 8-12 som är assistentens arbetstid (L).

Nej, det tar vi i dörrhålet. Jag tycker vi löser det på de där korta stunderna (L).

På frågan om elevassistenterna deltar i konferenser svarade samtliga rektorer i kommun A och B att de flesta oftast deltar. Skälet till att inte delta är arbete på fritidshem eller en deltidsanställning som innebär att elevassistenten slutat för dagen då konferensen börjar.

6.1.7 Information till elevassistenten (R, L)

De intervjuade i båda kommunerna anser att assistenterna får tillgång till bra information såväl före anställning som under anställning. De intervjuade nämner rektor, klasslärare, samordnare, resursteam, tidigare skola, habilitering, BUP och föräldrar som informationskälla. Det är vanligt att elevassistenterna medverkar vid elevvårdskonferenser.

I kommun A sker utvärdering av elevassistenternas arbete via en blankett för utvärdering som samordnaren ansvarar för och detta uppgav samtliga rektorer. I kommun B finns inga fasta rutiner för utvärdering av elevassistentens arbete utan det sker fortlöpande i resursteamet eller i samband med utvecklingssamtal.

6.1.8 Är arbetsuppgifterna för elevassistenten är relevanta i förhållande till utbildning och kompetens (R, L)

Av intervjuvaren framkom att samtliga rektorer i kommun B anser att assistenternas arbetsuppgifter är relevanta i förhållande till utbildning och kompetens. På två av skolorna arbetar fritidspedagoger och förskollärare som resurs till enskilda elever och till klassen.

Jag är emot det här med assistenter. Barn som behöver en extra hand ska givetvis få det men det ska inte finnas någon förlängd arm. Jag är inte emot personer som barnskötare men det är inte de yrkesgrupperna vi behöver utan det är utbildade pedagoger (R).

I de fall elevassistenten saknar pedagogisk utbildning anser rektorerna på de andra skolorna att personliga egenskaper och intresse kompenserar då elevassistentens huvudsakliga uppgift är att bedriva social träning (jfr 6.3 Behov som styr).

En elevassistent är i första hand en hjälp till eleven socialt. Det är inte kopplat till kunskapskraven utan en social länk till kamrater (R).

Det beror på vilket syfte man har med assistenten. Ibland kan det behövas en man. Det inte alls kopplat till kunskapsutvecklingen utan mer socialt. Egentligen är jag av den uppfattningen att man som assistent bör ha en pedagogisk utbildning därför att det är viktigt hur man jobbar med barnen (L).

Eleverna saknar goda förebilder och i det sammanhanget nämns även vikten av manligt och kvinnligt i samverkan.

En rektor anser att elevassistenten måste ha tillgång till specialpedagogen i form av stöttning och ansvar i de fall det är kopplat till elevens kunskapsutveckling. Beträffande förskollärare som resurs eller elevassistent påpekade ett par av rektorerna att deras kompetens lämpar sig bäst för yngre elever.

Av de intervjuade lärarna i kommun B anser dock två av tre att svaret på frågan är nej. De menar att elevassistenter borde ha pedagogisk utbildning och kunskap om hur man bemöter utagerande barn. Lärarna anser att det krävs kunskap om gränssättning, konflikthantering, bemötande samt hur man sätter upp realistiska mål. En av lärarna menar att en assistent med adekvat utbildning hade kunnat lägga upp en plan för det sociala arbetet i klassen. Samma lärare menar att det även krävs gedigen utbildning för att bemöta barn med bristande social kompetens och skulle vilja ha en utbildad pedagog att dela ansvaret med.

Kunskapsluckor kan man reparera senare i livet genom vuxenutbildning men social kompetens är svårare att ta igen (L).

Det behövs specialpedagoger som har utagerande barn som inriktning (L).

I kommun A anser två rektorer att arbetsuppgifterna är relevanta medan två anser att högre kompetens krävs. Samma rektorer säger samtidigt att assistenter utan utbildning många gånger klarar sina uppgifter förhållandevis bra.

Man kan vara kompetent även utan utbildning och med personlig lämplighet (R).

För den assistent som saknar utbildning så är det nog mera det vuxna goda föredömet som räknas. Hon vågar vara vuxen. Hon vågar och tar konflikter och hanterar dessa på ett bra sätt (R).

Av lärarna svarade alla tre att arbetsuppgifterna var relevanta och menar att sunt förnuft och personliga egenskaper väger upp bristen på pedagogisk utbildning. När lärarna tillfrågades i kommun A svarade de för den assistenten de just har anställd och inte generellt vilket kanske hade gett ett annat svar.

Det är lite konstigt att barn med de största problemen få de som är helt utbildade (L).

Jag tycker mer assistenten fungerar som en vakt (L).

Man måste vara pedagogisk för att lotsa elever (L).

6.1.9 Fördelar och nackdelar med elevassistent (R, L).

Här såg vi en samstämmighet i båda kommunerna vad det gäller såväl fördelar som nackdelar. Både rektorer och lärare ser fördelen med en vuxen till närvarande i klassrummet vilket medför att elever i behov av stöd har möjlighet att vara kvar i sin klassrumsmiljö. Problematik på raster och i det sociala umgänget var faktorer som underlättades med en elevassistent som hjälp. Även de övriga eleverna i klassen angavs som vinnare med ytterligare en vuxens närvaro i klassen.

Fördelar med elevassistenter är många när arbetet fungerar och hade de bara haft samma utbildning så hade jag bara sett fördelar (R).

Med denna assistent finns det bara fördelar, en fantastisk person (L).

Fördelar med assistenten är att man är en vuxen till i klassrummet som ser och kan ge stöd (L).

Nackdelarna var att ett beroende lätt skapas och eleven får inte tillfälle att visa sina starka sidor. Elevassistenten blir en ”väninna” åt föräldrarna och i symbios med elev och föräldrar. Återigen ansågs brist på pedagogisk utbildning som en nackdel. Både bland rektorer och bland lärare fanns de som menade att elever i behov av stöd egentligen borde ha de högst utbildade.

Nackdelen kan vara att assistenten blir en mamma som sopar för mycket åt eleven (L).

Nackdelar är väl då de är utbildade och ibland tar över helt åt eleven för att de tror att de gör gott (L).

Nackdelen är att eleven blir för beroende och målet med assistenten är att man ska arbeta för att inte behövas mer men det är svårt (R).

6.1.10 Kan du tänka dig att arbeta som elevassistent? (L)

Fyra av de sex intervjuade lärarna svarade att de skulle kunna tänka sig att arbeta som elevassistent under förutsättning att de fick behålla sin lärarlön samt andra faktorer som ferieanställning och heltidsarbete i en verksamhet dvs. enbart i skolan och inte på fritids. De anser att det är ett viktigt och intressant arbete. De har ett stort intresse av barn i behov av särskilt stöd och två av dem har tidigare arbetat som elevassistent. En av lärarna sa att det var en viktig bit att ha med sig och att hon utvecklat en bredare syn för elevassistenten och dennes yrkesroll. Hon påpekar vikten av att elevassistenten känner sig som en i arbetslaget och som en viktig person man lyssnar på. De lärare som inte hade någon önskan att arbeta som elevassistent angav som skäl att de skulle sakna klasslärarjobbet.

Jag känner att jag skulle kunna ge något. Har pedagogiska kunskaper i den här åldersgruppen för att kunna stötta och hjälpa, ge tips och väcka lust. Jag tror att jag kan ställa krav, motivera och strukturera (L).

Nu när jag sitter och pratar om det så tror jag faktiskt det. Jag skulle kunna tänka mig att arbeta med sådana barn. Om man fick utbildning. Att få vara med och vända utvecklingen för ett sådant barn, att ge barnet en chans. Ett stort jobb om man hade klarat av det. Då hade man varit duktig (L).

6.2 Analys

En del svar som redovisats beträffade elevassistenters yrkesroll bekräftar den bild vi hade före undersökningen men det finns också svar som förvånar. I analysen kommer vi även att peka på skillnader och likheter med tidigare funna rön.

Någon tydlig diskrepans mellan de två intervjugrupperna rektorer respektive lärare går inte att utläsa av intervjuerna. Det finns heller ingen samstämmighet i rektorers uppfattning som grupp eller i lärarnas syn på elevassistentens yrkesroll.

Det finns två tydliga skilda uppfattningar hos rektorerna:

1. Yrkesgruppen elevassistent anställs inte utan ansvaret för eleven i behov av stöd vilar på arbetslaget. Pedagogutbildad personal sätts in som resurs i elevgruppen.
2. Elevassistenter som yrkesgrupp fyller en viktig funktion för elever i behov av stöd.

Vår kartläggning, liksom tidigare undersökningar, (SOU 1998:66; Bengtsson, Förander & Söder, 2001), visar att ett stort antal assistenter saknar utbildning. I kommun A finns en gemensam policy att anställa endast assistenter med pedagogisk utbildning eller personer med elevassistentutbildning. Trots detta har kommunen endast 36 procent utbildade elevassistenter jämfört med 25 procent i kommun B där rektorerna själva svarar för rekryteringen. En orsak till att det inte funnits behöriga sökande kan vara att elevassistentrollen upplevs som svår eller som en rektor påpekade:

Får inte välutbildade förskollärare och fritidspedagoger till en skola om man inte arbetar i ett arbetslag.

En förklaring kan vara att kommunen strävar efter höjd kompetens vilket har medfört en minskning av det totala antalet assistenter till förmån för specialpedagoger i skolan. Detta skäl angav ett par av rektorerna vilka också sa att antalet assistenter minskat betydligt i kommunen under de senaste fem åren. Av assistenterna som fortfarande arbetar i kommunen har flertalet varit anställda under lång tid.

I kommun B har förvaltningen fört diskussioner med rektorerna om att enbart anställa elevassistenter vid fysiska behov och att sträva efter att anställa pedagoger till elever med andra funktionshinder. Intervjuresultatet pekar på att dessa diskussioner inte har haft full genomslagskraft troligtvis pga. att inget formellt beslut fattats.

I de kartlagda kommunerna är inte längre assistentyrket ett genomgångsyрке i lika hög grad som tidigare undersökning visat (SOU 1998: 66). Vi förvånades över att så många var tillsvidareanställda. Det ger assistenten en möjlighet att ”arbeta för att inte behövas” utan att riskera i att bli arbetslös. Om målet är att ha pedagogiskt utbildad personal så är det naturligtvis en nackdel att det finns utbildad personal med fast anställning i verksamheten.

Även om samtliga intervjuade rektorer som har elevassistenter anställda, anser att pedagogisk utbildning är önskvärt är det inget formellt krav. De flesta lyfter fram personliga lämplighet och intresse som

väsentligt. Överraskande många rektorer (2/3) anser att arbetsuppgifterna för elevassistenter är relevanta även i de fall där utbildning saknas. Endast hälften av lärarna är av den uppfattningen. En möjlig orsak till detta tror vi kan vara att bristen på kunskap visar sig tydligare i vardagsarbetet för lärarna som arbetar tillsammans med assistenten.

Av respondenterna ansåg sex av fjorton att yrkesrollen var otydlig och några gav uttryck för oklarheter kring det pedagogiska arbetet. En arbetsbeskrivning skulle göra rollerna tydligare anser vi. Möjlighet att delta i planering och konferenser varierar stort. Även här skulle en arbetsbeskrivning möjligen vara till hjälp men i huvudsak är det anställningsförhållandet som avgör, exempelvis att konferenser hålls samtidigt som fritidshemmet är öppet.

Resultat från enkätundersökningen visar att samtliga skolor i de två kommunerna erbjuder fortbildning åt elevassistenter. Det är en förbättring mot vad som framkommit i tidigare forskning (Bengtsson, Förander & Söder, 2001). Om denna fortbildning ges i tillräcklig omfattning kan vi inte uttala oss om då vi inte tillfrågat elevassistenter. Vi kan dock konstatera att fortbildningen till stor del är riktad mot elevens behov och relevant för elevassistenternas arbetsuppgifter. Detta tror vi är av stor vikt för assistenten som får ta del av utbildning som berör just aktuell elev och arbetsuppgift.

Handledning förekommer inte på alla skolor och respondenterna ger uttryck för att det förekommer i liten omfattning. En trolig orsak är att skolor oftast inte har rutiner för handledning för någon yrkeskategori. Enligt vår egen erfarenhet får även lärare idag inte tillräcklig handledning. Vi borde ha frågat lärare och rektorer i vilken omfattning handledning för lärare förekommer. Om lärare får handledning eller inte borde påverka behovet av stöd till klassen och enskilda elever. Av enkätsvaren finner vi att skolpsykolog är den yrkesgrupp som står för den mesta handledning till elevassistenter. Vi tror att specialpedagogernas kompetens riktas i första hand till eleverna och i mindre omfattning till att handleda personal. Det är möjligen en okunskap hos rektorer och lärare om specialpedagogens kunskaper inom detta område.

Samtliga respondenterna anser att elevassistenterna får tillräcklig och bra information om eleverna. Före undersökningen anade vi att så inte var fallet men finner det positivt för elevens utveckling och att det bidrar till större delaktighet för elevassistenten. Vi kan konstatera att den information som anses nödvändig enligt Agnesund (1995) kommer elevassistenten till del.

6.3 Behov som styr

6.3.1 Kartläggning av elevens behov. Elever som tilldelats elevassistent. (R, L).

Rektorerna i båda kommunerna framhöll vikten att inventera behov i god tid, redan i förskolan. Båda kommunernas rektorer tycker att de har bra rutiner för kartläggning av elevers behov. Kommun A har en blankett som samordnaren ansvarar för med kriterier som skolan fyller i för att ansöka om hjälp för en elev. Detta kommer oftast efter initiativ från klasslärare och specialpedagog på skolan. Samordnaren uppsöker de verksamheter som ansöker om hjälp för att bilda sig en egen uppfattning och bedömer enskilda behov. Habiliteringen kan ha följt en elev under tiden på förskolan och då gjort kartläggningar och förslag på åtgärder som kommunen lägger stor vikt vid. De tre lärarna i kommun A svarade:

- Att ingen kartläggning gjordes eftersom problemet var känt ifrån en tidigare skola. Nya skolan ändrade strategi för att eleven skulle kunna vara i klassen och då med hjälp av elevassistent.
- Att arbetslaget tillsammans med specialpedagogen och testresultat kom fram till att extra stöd behövdes.
- Att en utredning var utförd av habiliteringen sedan tidigare och där assistent var den åtgärd som ansågs bäst.

I Kommun B uppgav rektorerna att behoven inventeras redan i förskolan/förskoleklass och de ser en fördel med att det finns 0-16 respektive F-9 skolor. Pedagogiska tester och individuella utvecklingsplaner är andra redskap som används.

Det är resursteamet som fattar beslutet. Det är inte jag som skolledare utan vi tillsammans. Vi får prioritera (R).

Lärarna i B kommunen svarade:

- Att ingen kartläggning hade gjorts utan att det var ett redan känt problem från tidigare skola.
- Att det var en ”katastrofåtgärd” tillsatt efter elevvårdskonferens och föräldrasamtal.
- Vet inte.

Även de intervjuade lärarna såg fördelen med tät kontakt med förskola/förskoleklass för att upptäcka svårigheter på ett tidigt stadium. Några lärare gav dock uttryck för att åtgärder sätts in för sent och menade att förskolepersonalen väntar ut problemen för länge vilket kan leda till akuta

lösningar i skolan. En lärare var av uppfattningen att elever kan klara sig till och med förskoleklassen eftersom de har en annan metodik än i skolan. När eleven kommer till skolan behöver man ibland assistent för att klara att följa med i undervisningen.

Jag tror att man väntar ut problemen för länge. Man hoppas att det ska lösa sig. Sen så har man plötsligt en klasslärare som inte orkar längre. Man blir desperat. Då är det inte läge att söka utbildat folk utan då får man fort se till att få in någon (L).

I båda kommunerna finns riktade resurser som ansöks om en gång per år i kommun B samt fortlöpande i kommun A. Flera av rektorerna uppger att de utvärderar organisationen, grupperingar och personal i god tid före varje läsår. Det sker en fortlöpande utvärdering av insatserna. Flera rektorer påtalar vikten av att stödet inte är permanent utan målet är att assistenten ska arbeta för att inte behövas längre än nödvändigt.

Initiativtagare till kartläggningen är oftast klasslärare och ofta i samråd med föräldrar samt rektorer, samordnare, resursteam, specialpedagog, elevhälsan och habilitering.

6.3.2 Grunder/underlag som beslut fattas på (R, L).

Tabell 6.7 Funktionshinder hos elever som har elevassistent inkl. B: 1 skolor (enkätsvar)

Inlärningssvårigheter	8
Fysiska funktionshinder	5
Syn - eller hörselskador	2
Tal - eller språksvårigheter	2
Medicinska behov	2
Beteendemässiga svårigheter	17

Samtliga respondenter tycker att det är främst elevens behov som ligger till grund då beslut om stöd fattas. I både enkät och intervjusvar har det framkommit att beteendemässiga svårigheter är det vanligaste skälet till att en elev har assistent. Dessa elever har enligt respondenterna behov av social träning, konflikthantering och hjälp med kamratrelationer att få struktur i sin tillvaro. Vidare behöver eleverna ofta ständig vuxennärvaro och omsorg såväl på raster som i skolsituationen. Samtliga respondenter menade att en elevassistent/eller förstärkning av pedagogisk personal ökar elevens möjlighet att vara inkluderad i klassen.

Det är elevens behov. Det får inte vara hjälp till lärare (R).

Samtliga rektorer är överens om att diagnos inte behövs men någon säger att "det brukar underlätta" när det gäller att tillsätta elevassistent. Ibland är det påtryckning från föräldrar och klasskamraternas behov som driver fram beslutet. Tre av lärarna anger en ohållbar arbetssituation som orsak till att anställa assistent.

Omgivningen. Den typen av utagerande pojkar som har svårt att närma sig kamrater på ett riktigt sätt. Det är naturligtvis det enskilda barnets behov också. Barnet har ju behov av att lära sig vara tillsammans med andra (R).

Man blir lite halv när man inte har sin assistent. Jag måste kunna rikta mig till de andra barnen också (L).

Absolut omgivningens behov. Både mig som lärare som inte orkade men absolut även för eleven som hamnade i en fruktansvärd svår situation att alltid hamnade i slagsmål, bråk och trångmål. Föräldrarna i klassen fordrade att något skulle göras (L).

En lärare och en rektor gav uttryck för att assistenter ibland placeras hos elever för att få en arbetsuppgift utan att se till barnets behov.

Det känns som personen inte är anställd för att det behövs utan för att den personen har ett visst antal timmar att fylla upp (L).

Lärarens undervisningssätt och förmåga att individualisera kan öka eller minska behovet av stöd/elevassistent enligt tre av rektorerna. Elevers svårigheter kan dock ibland vara så stora att undervisningsmetoderna inte har någon betydelse enligt några lärare. Vilken påverkan undervisningsformer och organisation har för behovet av stödinsatser redovisas och diskuteras vidare i 6.5 Synen på specialpedagogik.

Varför har en del pedagoger så förfärligt svårt att t.ex. kunna ta den där eleven som en utmaning? Man väljer hellre de elever som är välartade och följer mönstret (R).

Jag tror att sättet att arbeta kan förstärka eller dämpa ett utagerande beteende (R).

Det här arbetssättet passar mig som lärare men jag bryr mig inte om ifall det passar alla elever. Hela läromedelsindustrin styr ju att vi har kvar det här arbetssättet med massundervisning, lärarrollen med förmedling i stor grupp och läxor tre gånger i veckan. En del elever fixar det, andra inte (R).

Hälften av lärarna anser att de har haft inflytande över beslutet att tillsätta assistent och hade bett om just en elevassistent. Endast i ett fall vid en nyanställning hade en lärare varit med och påverkat valet av person. För övriga diskuterades inga andra insatser.

Beslutet att tillsätta elevassistent sker oftast i samråd med föräldrar men föräldrarna kan i likhet med lärarna inte påverka val av person. Eleverna hade inte varit delaktiga i beslutet på någon av skolorna. Rektorerna uppger att de försöker anpassa tillsättningen efter personlig lämplighet, elevens behov och eventuellt behov av manlig respektive kvinnlig förebild. Faktorer som anställningstrygghet och LAS, Lag om anställningsskydd (1982:80), gör att de inte alltid kan ta sådana hänsyn. Detta är en faktor som en rektor uppger kan bli problematisk och ger som exempel anställning av en kvinna till en tonårspojke som behöver ha ständig vuxennärvaro och där det inte fungerar vid idrottstimmar med närvaro i omklädningsrum etc.

Av de intervjuade lärarna uppger två att valet var helt slumpmässigt dvs. berodde på vilken person som råkade finnas tillgänglig. En lärare betonar vikten av att lärare och elevassistent passar ihop för att arbetet med eleven ska fungera.

Barn idag skriker efter vuxna. Det är bra att bolla med annan vuxen. Det gör ju jag med min assistent. Då är man inte så ensam som lärare (L).

Samtliga rektorer uppgav i intervjuerna att åtgärdsprogram var upprättat för elever som har assistent och att assistentens uppgifter finns eller bör finnas inskrivet i åtgärdsprogrammet. Av de lärare som intervjuades uppgav alla utom en att åtgärdsprogram fanns men endast i ett fall stod assistentens arbetsuppgifter angivna. En lärare uppgav att hon aldrig tänkt på detta men att det var en viktig del som skulle skrivas in vid nästa uppföljning av elevens åtgärdsprogram.

6.3.3 Påverkar tillgången på specialpedagoger behovet av elevassistenter eller ersätter elevassistenter specialpedagoger (R)

I kommun A arbetar samordnaren för en ökad pedagogisk kompetens. Samordnaren är tydlig med att man aldrig får ersätta en specialpedagog med en elevassistent och betonar att de har helt olika yrkesroller. Specialpedagogers förebyggande arbete i ett långsiktigt perspektiv minskar behovet av assistenter. Målet i kommunen är att ha så få elevassistenter som möjligt och att de som är anställda ska ha hög kompetens.

Det är ju också en resursfråga men man får inte ersätta specialpedagogen med assistent (R).

Finns det inte specialpedagoger att tillgå så ökar antalet assistenter (R).

Vi har bara en assistent på skolan så jag tror vi minskar antalet i kommunen mycket till förmån för att vi fått utbildade specialpedagoger som kan arbeta långsiktigt (R).

Flertalet rektorer och lärare menar att det alltid finns elever som har behov av just en elevassistent så yrkesgruppen kommer att finnas kvar. Rektorerna i båda kommunerna är överens om att specialpedagogen är den bästa åtgärden om elever har inlärningssvårigheter. Är det däremot som socialt stöd, vid raster eller som en "lugnande effekt" så diskuteras oftast assistenter. Samtliga respondenter uppger att elever med assistent som även har inlärningssvårigheter får stöd av specialpedagog vid behov.

En rektor ställer sig frågande till om specialpedagoger kan och vill arbeta med elevassistentuppgifter eftersom det ligger andra arbetsuppgifter, exempelvis handledning, i specialpedagogens yrkesroll. Ekonomin anges av tre rektorer som skäl till att inte anställa specialpedagoger även om de uppger att det skulle vara önskvärt.

Bättre med en deltid som specialpedagog än en heltid assistent (R).

Hade man haft den möjligheten rent ekonomiskt så visst hade jag ju anställt en specialpedagog. Men det är ju fråga om kostnader (R).

För att eleven ska få specialpedagoghjälpen så behöver den hjälp av en assistent för att komma dit när det är dags att vara där. Men generellt så blir det ju så ibland att det blir en elevassistent istället för en specialpedagog. Det är ekonomiska skäl tror jag (R).

Jag tycker att elevassistenterna behövs, inte som ersättning till specialpedagogerna utan som ett komplement i det dagliga livet på skolan (R).

6.3.4 Inverkar ekonomiska faktorer vid tillsättning av elevassistenter (R)

I kommun B ger två av rektorerna uttryck för att det är delvis ekonomiska skäl som gör att de väljer att anställa elevassistenter. Skolpengsystemet bidrar till orättvisor för skolor med ett minskande elevunderlag.

Det är skamligt att barn med stora svårigheter inte får personal med bra utbildning. Det går inte att ta vem som helst från gatan vilket ofta kan bli med assistent. Men höj statusen på jobbet. För det första måste man ju ge mer lön och lite utbildning. Vi har ju haft fritidspedagoger som assistenter och då har man ju sagt att det kostar men det har ju varit bra lösningar för både elev och klass. Det lönar sig på sikt (L).

Två rektorer säger att de är medvetna om att det är dyrare med pedagogisk personal. De har trots det valt att anställa pedagoger, främst förskollärare och fritidspedagoger, för ökad måluppfyllelse, kvalitet och som en framtida investering.

Det blir inte dyrare att ha elevassistent än att ha utbildat folk. Nej, det beror på hur man ser på sin personal om det är en investering man har gjort. Ökat resultat och bättre måluppfyllelse. Du borde få ut mer av en timme lärare än en timme elevassistent (R).

Visst jobb är inte mer värt än annat. Det är lika viktigt med vissa behov som andra (R).

I kommun A uppger tre av rektorerna att ekonomin inte är avgörande utan snarare tillgången på pedagogisk personal. Två av rektorerna säger att ekonomi aldrig får vara skäl till att stöd inte sätts in och att man alltid kan motivera om man skulle få ett underskott av denna anledning. Dessutom menar flera rektorer i bägge kommunerna att vissa elever har behov, exempelvis av ständig vuxennärvaro, som de anser att en lärare eller specialpedagog inte kan tillfredsställa. Här nämns lärarnas arbetstid och arbetsuppgifter som skäl. De ifrågasätter också ifall lärare vill arbeta som elevassistent. Som tidigare redovisats (se 6.1) menar en del av de intervjuade rektorerna och lärarna att bristande social förmåga hos elever ofta kan lösas utan specialpedagogisk kompetens och att personliga egenskaper och intresse hos elevassistenten kompenserar.

Om vi inte hade elevassistenter och barnskötare. Vem skulle ta itu det med det kring de här barnen som dom gör? Det ingår inte i lärares arbetsuppgifter (R).

Jag tror att om jag tar bort tre elevassistenter och anställer tre lärare - om vi bortser från de ekonomiska aspekterna - så tror inte jag att de här tre eleverna får fler vuxna runt sig (R).

6.4 Analys

De intervjuades syn på barn i svårigheter är i många aspekter samstämmig (jfr 6.5 Uppfattning om specialpedagogik). Målet att vara inkluderade i sin klass/grupp är en rättighet för alla elever. För att utagerande elever och elever med koncentrationssvårigheter ska kunna vara inkluderade, är alla eniga om att det behövs en elevassistent eller förstärkning till gruppen. Detsamma gäller för barn med fysiska funktionshinder.

I vår undersökning ville vi ta reda på om det är elevens behov som avgör valet av åtgärd eller om andra faktorer har betydelse för att rektorer väljer elevassistenter framför specialpedagogisk kompetens.

De intervjuade ger glädjande nog uttryck för att elevens behov står i fokus när skolan väljer att tillsätta elevassistent. Elevens behov av social

träning samt ständigt vuxenstöd blir avgörande. Av intervjuvaren ser vi även andra faktorer som påverkar:

- Lärares behov av hjälp
- Klasskamraternas behov av lugn och ro
- Föräldrars krav
- Ekonomiska skäl
- Undervisningsmetoder
- Specialpedagogers förebyggande arbete
- Rektorer och lärares uppfattning om nödvändig kompetens
- Rektorer och lärares syn på specialpedagogers/lärares arbetsuppgifter och yrkesroll
- Elevassistentens anställningstrygghet

En så tidig inventering som möjligt av elever i behov av stöd framhåller merparten av de intervjuade rektorerna och lärarna som betydelsefullt. Att få en inblick redan under förskolan eller i förskoleklassen med ett tidigt stöd som åtgärd kan göra att eleven klarar sin situation bättre. Skolverket (2001) bekräftar denna åsikt med motiveringen att ju tidigare stöd sätts in, ju snabbare kan en negativ utveckling hejdas och ju mindre insatser krävs i regel. Trots denna vetskap visar Skolverkets undersökning att stödet ofta sätts in för sent. Av de intervjuade lärarna hade några uppfattningen att förskolan/skolan väntar ut problemet med akuta lösningar som följd. I dessa situationer är det vanligt att tillsätta en elevassistent.

En lärare ansåg att eleven ofta klarar sig genom förskolan och förskoleklassen eftersom de enligt henne har en annan metodik med mycket rörelse och lek. När eleven däremot börjar skolan märks bristerna tydligt och eleven får problem med undervisningen. Rosenqvist, Tideman (2000) menar, som vi tidigare nämnt i rapporten, att skolan ska anpassas efter eleverna och inte eleverna efter skolan. Här ställer vi oss undrande över om läraren har försökt att anpassa sin undervisning eller om alla ska passa in i samma mall. Flera rektorer gav uttryck för att lärarens förmåga och vilja att individualisera hade betydelse för elevens behov av stöd. Flertalet lärare instämde i detta men angav som skäl att det var svårt att räkna till för alla elever när grupperna är stora. Här kan vi hos rektorerna skönja en viss kritisk hållning till lärares inställning till individanpassad undervisning medan lärarna menar att organisationen är en orsak till att det är svårt att individualisera. (Se vidare 6.3 Synen på specialpedagogik).

Båda kommunernas rektorer tycker att de har bra rutiner för kartläggning av elevers behov. Trots det anser alltså en del av lärarna att åtgärder sätts in för sent. Det tolkar vi som att skolorna är duktiga på att upptäcka elevers svårigheter tidigt men av någon anledning dröjer

åtgärderna. Två intervjuade rektorer har förskolan inom sitt område dvs. 1-16 års perspektiv. Dessa rektorer poängterade att akuta insatser sällan behövdes då problemen var tidigt kända. En slutsats vi kan dra av detta är att ju närmre kontakten mellan förskola och skola är desto bättre fungerar insatser för elever i behov av stöd.

I vår inledning ställde vi oss undrande över om elevassistenten är en akut nödlösning som rektor väljer för att skapa lugn i klassrumsmiljön. I intervjuerna svarade bara en rektor att valet att tillsätta elevassistent i klassen var en nödlösning. Av intervjuerna framkom det glädjande nog att samtliga respondenter var eniga om att det var elevens behov i första hand som utgjorde underlag för beslut om åtgärd. Det är dock påfallande många respondenter som ger uttryck för att det även är omgivningens behov som påverkar vid beslut av åtgärd. Några lärare sa att även de haft behov av stöd för att klara sin arbetssituation och framhöll vikten av att behålla sin hälsa. Andra faktorer som spelade in vid val av åtgärd var påtryckningar från klasskamrater och deras föräldrar.

Flertalet rektorer och lärare angav vikten av att beslut om åtgärd togs i samförstånd med elevens föräldrar vilket också stöds av tidigare undersökningar (SOU, 1998:66). Beslutet att tillsätta en elevassistent sker oftast i samråd med föräldrar men i likhet med tidigare undersökning (Gadler, 1997) är det inte vanligt att elev och föräldrar får vara med vid valet av elevassistent. En trolig förklaring till detta är att skolor inte har någon tradition att låta föräldrar medverka vid anställningar eller att assistent redan finns tillgänglig i kommunen. Att eleverna inte hade varit delaktiga i beslutet på någon av skolorna kan även bero på att det var mest yngre elever som hade elevassistent vid de skolor där intervjuerna gjordes. Vi kan konstatera att föräldrar oftast är delaktiga i beslutet att tillsätta en assistent medan endast hälften av lärarna uppgav att de hade haft inflytande i beslutet.

Med ett undantag hade alla tillfrågade rektorer och lärare åtgärdsprogram upprättade åt elever i behov av stöd. Dessa var skrivna i samförstånd med föräldrar vilket också står i bestämmelser över hur åtgärdsprogram ska upprättas (Skolverket, 2001). Samtliga tillfrågade rektorer uppgav att assistentens uppgifter bör anges i åtgärdsprogrammet. Av de tillfrågade lärarna uppgav endast en att elevassistentens uppgifter var inskrivna vilket vi finner anmärkningsvärt.

Samtliga tillfrågade rektorer och lärare var tydliga med att det pedagogiska ansvaret ligger hos läraren. Flertalet tillfrågade framhöll också att målet var att eleven skulle vara i klassrumsmiljö så mycket som möjligt. Det var ett positivt svar eftersom vi befarade att elevassistent och elev

arbetade mycket för sig själv och att pedagogiska uppgifter ålades assistenten.

Enkät svar visar att beteendemässiga problem är övervägande för de elever som tilldelats elevassistent. Motiveringen som många framhåller i intervjuerna är att eleven behöver ständig vuxennärvaro samt hjälp med att strukturera dagen såväl i klassrumsmiljö som på raster och då anser flertalet att assistent är att föredra. Talar vi däremot om inlärnings svårigheter så faller valet av åtgärd oftast på en specialpedagog.

Några rektorer och lärare anser att personliga egenskaper och intresse kan kompensera utbildning om elevens behov är social träning. Här kan vi konstatera en skillnad i kraven på kompetens beroende på om det är elevens sociala utveckling eller kunskapsutveckling som avses. Vi finner det både överraskande och anmärkningsvärt då skolan enligt läroplanen har ett tydligt uppdrag som innebär såväl kunskaper som att bidra till personlig och social utveckling. Vi tror att det delvis beror på att de tillfrågade svarade för den aktuella assistenten som just nu var anställd och inte generellt.

Skolan ska sträva efter att varje elev

- känner trygghet och lär sig att ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra (s. 73, Regler för målstyrning - grundskolan, 2000).

Andra intervjuade rektorer framhöll hög kompetens som viktigt för elever i behov av stöd och har som mål att anställa pedagoger till de tjänster som kräver assistent. Detta ser vi som en glädjande utveckling även om kommunerna idag inte har så stor procent pedagoger så känns ambitionen rätt. Kommunförbundet (2002) visar på att hög lärarkompetens är den enskilt viktigaste faktorn för att eleverna ska lyckas i skolan idag. Några skolor har valt att satsa på pedagoger i verksamheten istället för elevassistenter och ser detta som en framtida investering.

Bland intervju svaren finns även ekonomiska skäl som en orsak till att rektorer väljer just elevassistent. En del svar är motsägelsefulla och det är svårt att entydigt säga att ekonomin är avgörande. Här påverkar även rektorers syn på lärares/specialpedagogers yrkesroll. Några anser att det inte ingår i lärares arbete/yrkesroll eller tror att lärare inte vill utföra elevassistentuppgifter. Av de intervjuade lärarna svarade fyra av sex att de skulle kunna tänka sig att arbeta som elevassistent under förutsättning att de fick behålla sina nuvarande anställningsförmåner dvs. ferietjänst, heltidsarbete i en verksamhet samt bibehållen lärarlön (se 6.1.10). De anser att det är ett viktigt och intressant arbete. Här kan vi se att för lärarna är det snarare anställningsförhållanden som avgör och inte arbetsuppgifternas karaktär.

Vi har inte funnit ett tydligt svar på frågan ifall anställning av elevassistent ses som ett alternativ till specialpedagogisk kompetens. Flera rektorer uppger ekonomin som skäl till att inte anställa specialpedagoger även om det vore önskvärt. Andra respondenter anser att specialpedagoger som arbetar förebyggande på sikt minskar behovet av elevassistenter och väljer därför den extra kostnaden.

De flesta tillfrågade rektorer och lärare menar att skolorna alltid kommer att ha de elever som behöver just en elevassistent för att få sina behov tillgodosedda. Att eleven behöver mer vuxennärvaro betyder inte att han/hon har svårigheter med inläring som kräver specialpedagog. Enligt respondenterna får elever med assistent stöd av specialpedagog om det är fråga om inläringssvårigheter. Vi var tidigare lite undrande över om den ena åtgärden kanske kompenserade den andra men gläder oss över att det inte är så.

Vi tolkar det som att de flesta respondenter ser bägge yrkesrollerna som nödvändiga och att elevassistenten är ett komplement, i den dagliga verksamheten, till specialpedagogens mer långsiktliga arbete.

6.5 Uppfattning om specialpedagogik

Specialpedagogik vilar på vetenskaplig grund. Det är en konst att få elevers olikheter att framstå som resurser och det är en viktig arbetsuppgift som bidrar till en ökad förståelse för olika förutsättningar. En grund i specialpedagogiken ska vara att se och förstärka elevens starka sidor. Det är inte eleven som ska ändra sig utan skolan ska finna lösningar i organisationen som underlättar för eleven.

Vi vill genom våra intervjuer ta reda på om skolan anpassar undervisningen och miljön till eleven. Vidare vilken påverkan synsätt och kunskap om specialpedagogik hos skolledare och lärare har för valet av åtgärd för elever i behov av stöd samt hur den specialpedagogiska verksamheten visar sig på deras respektive skola. Arbetar specialpedagogen på skolorna utifrån de ”tre benen”, undervisning, kvalificerad rådgivning och utvecklingsarbete eller är det främst i undervisningssyfte för eleverna?

6.5.1 Vad menas med en skola för alla? (R, L)

Samtliga respondenter är samstämmiga i sin förklaring till vad de lägger i begreppet en skola för alla. Det ska vara en plats där alla ges samma chans till utbildning på lika villkor och där man ser varje individs behov. En rektor säger att ett mål att sträva mot är att en skola för alla blir den skola där eleven både går in i med glädje samt går ut ur med glädjen kvar.

En skola för alla måste vara olika för alla (R).

Alla ska få chans till utbildning inom det svenska skolväsendet, detta oavsett om man är elev på träningskola eller går rakt igenom och ska läsa på universitet (R).

I våra intervjuer framkom att flertalet rektorer och lärare tyckte att det är viktigt att arbeta för inkludering. Det kom dock fram att detta är en svår uppgift och några sa att det krävs att organisationen och miljön anpassas efter elevens behov. Fler vuxna i klassen var ett argument för att elever i behov av stöd ska kunna inkluderas i klassrumsundervisning och det är av den orsaken som elevassistenter tillsätts.

En anpassad skola som alla känner att de passar in i (L).

Alla ska komma till skolan och känna att de lyckas (L).

Flertalet rektorer menade att skolan har skyldighet att erbjuda en del andra alternativ exempelvis undervisning i liten grupp. En lärare sa att det är svårt att till varje pris få alla elever att vara tillsammans. Hon angav att ingen mår bra av att vara sämst och att känna att man inte har likvärdiga kamrater vilket blir svårare ju äldre eleverna blir. En inkludering behöver inte vara under hela skoldagen hävdar såväl lärare som rektorer utan man måste se till elevens bästa och försöka anpassa studiegången på det för eleven mest tillfredsställande sättet. Tre rektorer hävdar att vissa elever mår bättre av en liten undervisningsgrupp men att det långsiktiga målet bör vara att inkluderas i klass.

Alla elever ska sträva efter att inkluderas men med en tanke så att man inkluderar där eleven mår gott och inte för inkluderingens skull. Här kan behövas hjälp av en extra vuxen (R).

Alla kan inkluderas om vi anpassar oss efter individens behov men främst genom en förändring av skolmiljön så att den blir anpassad för elever som behöver extra (L).

Att alltid vara sämst främjar ingens lycka. Av likvärdiga kamrater växer man mest och mår bäst (L).

6.5.2 Kriterier för att en elev ska få stöd (R, L)

Rektorer och lärare i båda kommunerna svarar att alla elever som har en diagnos får stöd men samtliga rektorer påpekar att en diagnos i sig inte är nödvändig. Elever som har problem med sociala relationer eller som har sociala problem och svåra hemförhållande ökar och bidrar till att stöd

behövs för att klara såväl skolan som fritidssituationen. Elever som inte når kunskapsmålen eller har andra inlärningssvårigheter utgör en del av dem som får stöd. Här är åtgärden många gånger stöd av en specialpedagog eller speciallärare och sällan av en elevassistent.

En rektor säger att det bör räcka att eleven eller läraren känner att extra hjälp behövs så ska det vara skäl nog. Detta talar emot vad en lärare upplever nämligen att det blir svårare och svårare att få tillgång till hjälp i klassen.

Tidigare har vi redovisat respondenternas svar om vikten att på ett tidigt skede planera för en elev i behov av stöd. Detta bekräftas även här av de intervjuade personerna som menar att det är viktigt med samarbete vid överlämnande mellan olika årskurser. Det är risk för stora omställningar när en elev byter klass och lärare till exempel i år fyra och år sju. Med god förberedelse och goda förkunskaper kan mycket värdefull tid sparas.

De behov som uttrycks på överlämningskonferensen är ju inte alltid de behoven som jag ser. Jag tror att vi inte har samma syn och inte samma krav. Vi pratar om att vi borde ha en bättre övergång mellan trean och fyran. Sexan till sjuan känns lite bättre men mellan trean och fyran är det ett stort kliv (L).

Här kan vi konstatera att det fortfarande är stora skillnader mellan ”stadierna”, stadierna som tydligen bara är avskaffade på pappret. Tanken i den nya lärarutbildningen och F-9 skolorna om en röd tråd i undervisningen och mjukare övergångar har inte haft tillräcklig genomslagskraft än.

Resursteam, specialpedagog, samordnare fördelar resurser efter behov. Detta är inte statistiskt utan omprioriteras fortlöpande i kommunerna. I bägge kommunerna använder hälften av skolorna de riktade resurserna helt eller delvis till elevassistenttjänster. På övriga skolor i kommun B går de riktade resurserna till specialpedagogtjänster eller förstärkning till klassen i form av utbildade pedagoger. I kommun A har några skolor valt att använda riktade resurserna till mindre klasser eller liten undervisningsgrupp där det i vissa fall finns en specialpedagog anställd.

Man behöver ingen diagnos för att få stöd. Det kan vara en trygghet för de runt omkring men inget avgörande för att få tillgång till stöd. Det ska alla egentligen ha som känner att de har extra behov av det (R).

Pedagogen i klassen har ett stort ansvar att så tidigt som möjligt flagga när en elev inte hänger med i undervisningen. Ibland är det mycket sociala problem med kamrater och så och då behövs också hjälp (L).

6.5.3 Specialpedagogik i verksamheten -förebyggande insatser? (R, L)

Samtliga rektorer i kommun A och B anser att det är viktigt att all personal tar ett specialpedagogiskt ansvar men några tycker inte att det fungerar så idag. Här kan vi märka en skillnad mellan lärares och rektorers sätt att resonera angående vad som är specialpedagogik. En förklaring till detta tror vi kan vara osäkerhet i det specialpedagogiska tänkandet vilket bekräftas av en intervjuad lärare.

Det är en ny kunskap som jag inte har i min utbildning och som jag kan få hjälp av specialpedagogen att ta till mig. Vi kan säga att för mig är det kompletterande kunskap och nya tankar att ta med sig i undervisningen (L).

Lärarna relaterar generellt oftare till individrelaterade insatser dvs. att specialpedagogik är en uppgift för speciallärare eller specialpedagoger. Flera lärare som pekar på brister i organisationen menar att åtgärder sätts in för sent, att klasserna är för stora och att det behövs fler pedagoger för att kunna individualisera.

Hade vi minskat antalet elever i klasserna så hade behovet av extrahjälp varit mindre (L).

Barn är annorlunda idag. Förr gick det att ha 20-25 barn. Idag räcker det med 15 barn. Jag tycker att alla klasser skulle ha två vuxna (L).

Samtliga intervjuade lärare menar att de försöker anpassa undervisningen efter elevernas behov. Det sker exempelvis genom att ge vissa elever mer struktur och tydliga instruktioner, kortare arbetspass, varierat arbetssätt, att skära ned på antalet uppgifter eller ge eleven helt andra uppgifter. En lärare har dock svårt att se att undervisningsmetoden har betydelse dvs. ökar eller minskar elevens behov av stöd. En annan lärare framhåller ett fungerande arbetslag, där alla tar ansvar för elever i behov av stöd, som väsentligt. Bristande kontinuitet i arbetslagen missgynnar eleverna menar en lärare. En faktor som gynnar elever i behov av stöd är, enligt flera lärare, möjligheten att kunna gruppera elever efter behov.

Om vi arbetar i arbetslag flera pedagoger kring en stor grupp elever så kan man gruppera så att det gynnar eleven (L).

Lärarna upplever ibland att föräldrar eller eleven själv motsätter sig att eleven får hjälp med de verkliga behoven dvs. anpassade arbetsuppgifter. Tron att undervisningen ska se likadan ut för alla elever lever kvar. En annan lärare framhåller att elever som tränas i att arbeta självständigt ger ökat utrymme för läraren att ägna sig åt elever i behov av stöd.

Det sättet som vi jobbar på - att eleverna får arbeta rätt så självständigt med planerat arbete - innebär att du som lärare har ett jättestort för- och efterarbete men under tiden har du tid att sitta med de elever som inte fungerar så bra för att de andra rullar på (L).

Samma lärare menar också att eleverna kan lära sig att utnyttja varandras starka sidor om de får möjlighet att samarbeta ofta. De flesta lärare anser att det trots anpassning av undervisningen finns elever som exempelvis är i stort behov av assistent eller specialundervisning. Lärarna tycker inte att tillgången på specialpedagogiska insatser motsvarar behovet.

Min elev hade fungerat bättre i en mindre grupp där det inte hade varit så mycket som stort fokuseringen. Då hade kanske inte assistent behövts (L).

Man anpassar insatsen efter ekonomin (L).

Rektorerna anser överlag att specialpedagogik handlar mer om ett förändrat synsätt än mindre klasser, fler pedagoger och individinriktade insatser. De efterlyser ett specialpedagogiskt tänkande och ansvarstagande hos samtliga pedagoger. Har lärarna specialpedagogisk kunskap så får eleverna fördel av detta genom ett förebyggande och förstående arbetssätt menar ett antal av skolledarna i bägge kommunerna. Av de intervjuade rektorerna önskar samtliga att all personal skulle ha en specialpedagogisk grundutbildning.

Vissa är duktiga på att se olika barns behov och problem men det finns ju också de som har svårare att individualisera inom klassen (R).

Är pedagoger rädda för merarbete (R)?

Alla lärare tar inte ansvar utan lämnar över problemet (R).

Specialpedagogik är ett synsätt som öppnar upp för nya möjligheter och ett förebyggande arbete och det är ett helt nytt sätt att tänka (L).

En specialpedagogisk insats som flertalet rektorer framhåller som väsentlig är tidig kartläggning redan i förskolan. Verktyg som LUS, läsutvecklingsschema samt IUP, individuella utvecklingsplaner, är en del av de förebyggande insatser som har betydelse enligt rektorer. Lärarens förmåga att individualisera och strukturera undervisningen är av största vikt liksom undervisningsmetoderna. Möjlighet att gruppera eleverna i kärnämnen efter behov samt att arbeta ämnesövergripande är exempel på åtgärder som främjar elevers inläring enligt flera rektorer i bägge kommunerna. En rektor anser att det är lättare att se elevers olikheter som

en resurs i åldersblandad undervisning. I kommun B framhåller rektorerna arbetslaget som ett viktigt forum för att diskutera samt åtgärda elevers behov.

All personal, från förskolan upp till år 9, måste ha kunskap om styrdokumentens mål och betygskriterier anser samtliga intervjuade rektorer i kommun B. Det framskymtar att rektorerna anser att lärare överlag inte har tillräcklig kunskap om vad som står i styrdokumentet. Alla har ansvar för kunskapsutvecklingen och betygssättningen. På en skola har mycket arbete lagts ned för att synliggöra styrdokumentet i all verksamhet för lärare, föräldrar och elever. Målet är att göra eleverna mer medvetna om sin egen inläring och hitta en röd tråd för undervisningen från F-9.

En rektor påpekar vikten av att först inventera behoven och därefter lägga schema och planera lärarlagen istället för tvärtom som ofta görs. Schemat ska anpassas efter ett ämnesövergripande arbetssätt och ge möjlighet till grupperingar.

Som vi tidigare redovisat så är beteendestörningar den främsta orsaken till att elevassistent tillsätts. Kompissamtal och Lions Quest material² används på flera av skolorna men av de nio undersökta skolorna kan vi konstatera att det endast är två skolor i kommun B som arbetar aktivt med någon träningsmetod. Dessa skolor har utbildat pedagoger i ART Aggression-Replacement-Training. En metod som ger aggressiva barn och ungdomar sociala alternativ. Att träna sig i att hantera sina aggressiva känslor och utveckla sociala färdigheter som underlättar mellanmännsliga relationer. Metoden har utvecklats av professor Arnold Goldstein. Förutom individuell träning med vissa elever har den ena skolan schemalagt arbete med ART för alla elever. Syftet är att ge elever strategier för att fungera i ett socialt sammanhang. Det är enligt rektor resurskrävande men samtidigt en besparing för framtiden.

Med en assistent är det lugnt på ytan. De andra föräldrarna är jättenöjda. Eleven är ganska nöjd också pga. mindre bråk. Men hela tiden så trycker vi ned problemet/känslorna. Vad händer den dagen vi tar bort assistenten? Då har fortfarande eleven inte lärt sig empati. Måste lära sig att hantera sin ilska (L).

Två rektorer tar upp läxhjälp som en specialpedagogisk förebyggande metod. De anser att det skulle minska stressen hos många elever samt att ett växande antal barn inte får stöd hemma med sina läxor. Att inte ha arbete med sig hem är en arbetsmiljöfråga för alla barn anser en rektor och menar att lärarnas arbetstid måste ändras så att alla är i skolan 8-16 och kan hjälpa till med läxor.

---

² Läromedel om kommunikation, samarbete, konflikt och problemhantering i syfte att hjälpa eleven stå emot negativa påtryckningar och att sätta upp mål för framtiden.

6.5.4 Specialpedagogens roll (R, L)

Det finns specialpedagoger anställda på alla skolor i de båda kommunerna med undantag av en i kommun A där de istället har mindre klasser. Enligt rektorn som är nyanställd på skolan så önskar hon inför nästa läsår anställa en specialpedagog som handledare och stöd.

Enligt de intervjuade rektorerna bör specialpedagogen fungera som en resurs till såväl elev, lärare som rektor.Handledning är en viktig uppgift liksom att arbeta med elever enskilt eller i grupp.

Att handledning är att ställa rätt frågor så att "tänket" kommer igång på rätt håll (R).

Att synliggöra styrdokumentet, arbeta med kunskapsutveckling, ansvara för åtgärdsprogram och kartläggning är andra uppgifter rektorerna uppgav som viktiga för specialpedagogen och för utvecklingen på skolan.

Lärarna ansåg att specialpedagogen är en person som man kan ventilera elevens behov med samt få handledning av. En lärare sa att specialpedagogen ofta gav bra litteraturtips eller kunde hjälpa henne att anpassa arbetsuppgifter.

Specialpedagogen arbetar flexibelt i klassen antingen i klassrummet eller enskilt som de äldre eleverna ofta önskar. Hon är ett stöd till mig med arbetsmaterial, litteratur och att bara få prata med (L).

Specialpedagogen bör se till att barn som får stöd i olika perioder, så att det inte blir så statiskt. Så att man inte hamnar i specialundervisning i år 1 och blir kvar där. (L).

Specialpedagogen på skolan har ett stort ansvar för det är hon som håller i alla åtgärdsprogram, har alla papper angående utredningar, ser till att screening och tester kommer dit de ska och håller regelbundna träffar med mig och personal där vi diskuterar elever som behöver det lilla extra. Hon är väldigt betydelsefull det tycker nog alla här (R).

Hos några respondenter kan vi ana en viss rädsla att möjligheten för eleven att få specialundervisning enskilt eller i grupp försvinner till förmån för handledning. Ingen av de tillfrågade rektorer och lärare verkar se elevassistenten som en ersättning för specialpedagogen utan tycker att de har skilda arbetsuppgifter.

Specialpedagogik är ett nytt synsätt som öppnar möjligheter för eleven. När jag anställer en assistent vill jag att den ska ha en pedagogisk utbildning för att med det som grund och ett intresse för arbetet senare kunna gå vidare till en specialpedagogutbildning (R).

6.6 Analys

En skola för alla är en plats där alla elever ska få samma chans till utbildning på lika villkor och utifrån varje elevs behov. Det är med glädje vi kan konstatera att samtliga respondenter tycker att detta bör vara en självklarhet. I en av de undersökta kommunernas skolplan står:

En skola för alla ska vara där varje människa vill och kan utvecklas om förutsättningarna är riktiga. Varje barn ska mötas utifrån sina förutsättningar och behov och beredas möjlighet att stimuleras i så stor utsträckning som möjligt för att uppnå målen.

Ett flertal av rektorer och lärare framhåller att arbete för inkludering är en viktig del i deras arbete men att det inte är en enkel uppgift. Målet är, enligt de flesta tillfrågade, att alla ska vara inkluderade i klass men att det även bör finnas små undervisningsgrupper samt enskild undervisning i den mån det behövs.

Några lärare säger att skolledningen bör se över miljö och organisation för att klara en inkludering av elever med svårigheter. Detta är något som vi kan instämma i men finner det anmärkningsvärt att hälften av de intervjuade rektorerna använder de riktade resurserna till elevassistenttjänster och i mindre utsträckning till specialpedagoger vars uppgift är att just arbeta förebyggande med att undanröja hinder på individ, grupp och organisationsnivå. Endast en av de intervjuade rektorerna nämnde schemaläggning och arbetslagens sammansättning som en förebyggande åtgärd för elever i behov av särskilt stöd. Argument för att anställa en elevassistent är fler vuxna i klassrummet som kan hjälpa elever i svårigheter så att denna kan vara inkluderad. Andra faktorer som anses viktiga för att anställa en elevassistent är närvaron vid friare aktiviteter som raster där konfliktsituationer lättare uppstår.

Diagnos behövs glädjande nog inte i de intervjuade kommunerna för att få tillgång till stöd. Av enkätsvar och intervjuer fann vi att majoriteten av elever som har tilldelats elevassistent som resurs har beteendemässiga svårigheter. Inlärningssvårigheter nämns även som orsak till extra stöd dock i betydligt mindre omfattning än de med beteendemässiga svårigheter. En intressant upptäckt vi gjorde var att elever med inlärningssvårigheter anses behöva stöd av en specialpedagog men om en elev har sociala och beteendemässiga svårigheter så är för många rektorer en elevassistent den bästa åtgärden. Dessa rektorer ställer heller inte krav på en pedagogisk utbildning för elevassistenter. Vi kan alltså konstatera att elevers svårigheter kopplas till styrdokumentet på olika sätt beroende på om det är kunskapsmål eller mål för den sociala utvecklingen.

Vi finner av våra intervjusvar att samtliga tillfrågade tycker att det är av stor vikt att en tidig planering sker för elever som behöver extra stöd. Kan vi redan på förskolan se att eleven behöver stöd och sätta in tidiga resurser så tror vi i samförstånd med många av respondenterna att vi kan undanröja många framtida hinder genom att agera tidigt. Detta visar sig även att stadiebyten, om inte problemen synliggjorts, kan bli svåra omställningar. Vi har funnit att skolorna anser att de är bra på att kartlägga elever i behov av stöd men att åtgärder trots det ofta sätts in i ett senare skede. Flertalet av lärarna menar att åtgärder sätts in för sent. En möjlig orsak till detta kan vara att det inte är vanligt att specialpedagoger arbetar i förskolan och att mål och kriterier inte är synliggjorda för samtliga pedagoger.

Samtliga tillfrågade rektorer tycker att det är viktigt att lärarna tar ett specialpedagogiskt ansvar men anser inte att det alltid är så idag. Vi tror att en orsak till detta kan vara en osäkerhet i det specialpedagogiska tänkandet hos lärare. De ser det som ny kunskap som de saknar i sin utbildning. Tyvärr upptäcker vi genom intervjusvar att lärare ofta betraktar specialpedagogik enbart som individrelaterade insatser utförda av specialpedagoger eller speciallärare. Stora klasser med en pedagog anges som hinder för att underlätta för elever i behov av stöd inom klassens ram. Samtliga tillfrågade lärare anser att de anpassar sin undervisning efter elevernas behov vilket borde vara en självklarhet eftersom samtliga i den inledande frågan ansåg att alla bör ges samma chans i "En skola för alla". Här nämns många alternativ såsom självständigt arbete för starka elever så att det blir mer tillgänglig tid åt pedagogen och elev i behov av stöd, grupperingar, ett väl fungerande och samarbetande arbetslag. Ingen tillfrågad nämner specialpedagogik för de starka elever som behöver extra utmaningar.

Flertalet av rektorerna anser i motsats till lärarna att specialpedagogik handlar om ett förändrat synsätt och inte i första hand om mindre klasser, fler pedagoger och individriktade insatser. De menar att lärarna med ett specialpedagogiskt tänkande och ett gemensamt ansvarstagande ger elever fördel genom ett förebyggande och förstående arbetssätt. Samtliga rektorer önskar att lärarna hade haft en specialpedagogisk grundutbildning. Rektorernas uppfattning om specialpedagogik är helt i linje med styrdokumentet men för att detta ska bli allas ansvar i en verksamhet anser vi att det måste till ökad förståelse för begreppet. Här har rektor en viktig uppgift att initiera diskussioner i arbetslagen. Vi ser också att det är ett område som rektorerna/kommunerna bör satsa på när det gäller kompetensutveckling eller bereda ekonomisk möjlighet för pedagoger att utbilda sig till specialpedagoger. Vi tror att intresset finns men det kan vara brist på tid och ekonomi som blir det som gör att pedagogen inte anser

klara situationen. Vidare behöver lärare redskap för att bemöta utagerande elever och att ge dessa strategier för att fungera i en social gemenskap exempelvis ART, Aggression-Replacement-Training. Vi kan konstatera att behovet kompetensutveckling inom detta område tycks stort i bägge kommunerna.

Specialpedagog/er finns anställda på samtliga skolor med undantag av en skola i kommun A som valt mindre klasser som alternativ men som inför nästa läsår önskar anställa en specialpedagog till sin verksamhet. Specialpedagogen ska enligt rektorerna fungera som en resurs till elev, pedagog och rektor.Handledning angavs som en viktig arbetsuppgift men vi finner trots det att skolpsykologen står för den största delen av handledning på de undersökta skolorna. En möjlig orsak vi kan skönja är okunskapen hos rektorer om specialpedagogens handledningskunskaper. Rektorerna uppgav att specialpedagogen ofta ansvarade för åtgärdsprogram, kartläggning, tester och för det förebyggande långsiktiga arbetet på skolan. När vi diskuterade specialpedagogens roll med lärarna såg de en yrkeskategori som i huvudsak bedriver specialundervisning men även att specialpedagogen har nya tankar om förebyggande arbete och en resursperson som lärarna ventilerar problem med och får tips och råd av.

Samtliga respondenter ser specialpedagogen som en kvalitetsförstärkning på skolorna även om vi i vissa fall kan se en viss osäkerhet hos personalen om dennes yrkesroll vilket vi specialpedagoger aktivt får ”marknadsföra” förhoppningsvis i samarbete med rektorer.

7 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

7.1 Sammanfattning

Vårt syfte har varit att undersöka de faktorer som är avgörande då skolledare väljer att anställa elevassistenter. Vår undersökning visar på två tydliga skillnader i rektorers syn på elevassistenter i undervisningen.

- Yrkesgruppen elevassistent anställs inte utan ansvaret för eleven i behov av stöd vilar på arbetslaget. Pedagogutbildad personal sätts in som resurs i elevgruppen.
- Elevassistenter som yrkesgrupp fyller en viktig funktion för elever i behov av stöd.

7.1.1 Är det elevens behov eller något annat som avgör valet av åtgärd?

Resultatet i vår undersökning visar att det är flera faktorer som avgör när rektorer väljer en elevassistent som åtgärd. Samtliga respondenter anser att det är elevens behov som ligger till grund för beslutet. Det framkommer att beteendemässiga svårigheter är det vanligaste skälet. För att dessa elever, i behov av social träning och ständigt vuxenstöd, ska kunna vara inkluderade i klassen är elevassistent den åtgärd flertalet rektorer och lärare föredrar. Undersökningen visar på en skillnad i kraven på kompetens beroende på om det är elevens sociala utveckling eller kunskapsutveckling som avses. För elever med inlärningssvårigheter faller valet av åtgärd oftast på en specialpedagog.

I studien framkommer andra faktorer som påverkar och kan bli avgörande. De främsta är; omgivningens krav och behov samt ekonomi. Dessutom i vilken utsträckning förebyggande insatser förekommer och om åtgärder sätts in tidigt när problem uppstår.

7.1.2 Hur beskriver skolledare/lärare elevassistentens yrkesroll och uppgifter i förhållande till utbildning?

Elevassistenten ska vara stöd till enskild elev men även kunna rikta sig till klassen. Assistentens främsta uppgift blir att stötta elevens sociala utveckling och hjälpa eleven att strukturera skolarbetet. Läraren har det pedagogiska ansvaret medan elevassistenten har den dagliga föräldrakontakten. Arbetsbeskrivning saknades i samtliga fall och det fanns både rektorer och lärare som ansåg att yrkesrollen var otydlig. I endast ett fall var elevassistentens roll inskriven i elevens åtgärdsprogram.

Det framkom att 2/3 av elevassistenterna var tillsvidareanställda vilket visar att det inte längre är ett genomgångsyrke i lika hög grad som tidigare. Studien visar på en intention att öka den pedagogiska kompetensen bland elevassistenter men pedagogisk utbildning är inget formellt krav i de undersökta kommunerna. I dagsläget saknar 3/4 av elevassistenterna pedagogisk utbildning. En klar majoritet av rektorer och hälften av lärarna anser att arbetsuppgifterna är relevanta även i de fall elevassistenten saknar utbildning. De övriga efterlyser högre kompetens. Flera rektorer menar att vissa elever har behov av ständig vuxennärvaro som de anser att en lärare eller specialpedagog inte kan tillfredställa. Här nämns lärarnas arbetstid och arbetsuppgifter som skäl.

Samtliga skolor i de undersökta kommunerna erbjuder fortbildning till elevassistenter som i de flesta fall är riktad mot elevens behov. Däremot framkom att handledning endast förekommer sporadiskt.

Studien visar att elevassistenterna får tillräcklig information om eleven och dennes behov. Det finns ingen planeringstid för assistenter enligt avtal utan varierar från skola till skola.

7.1.3 Vilken betydelse har skolledare/lärares uppfattning av specialpedagogik vid val av åtgärd?

I studien finner vi generellt två skilda uppfattningar beträffande specialpedagogik. Lärarna anser att skolledarna bör se över miljö och organisation för att underlätta för elever i behov av stöd. Samtliga lärare menar att de försöker anpassa undervisningen efter elevens behov men att klasserna är för stora och att det behövs fler pedagoger/vuxna. Bland lärarna finns de som efterlyser redskap för att kunna möta elever med beteendestörning. Flertalet ser specialpedagogik som en uppgift för speciallärare eller specialpedagoger och önskar fler individriktade insatser. Flera lärare menar att åtgärder sätts in för sent.

Rektorerna anser att specialpedagogik handlar mer om ett förändrat synsätt istället för mindre klasser, fler pedagoger och individriktade insatser. De tycker att alla lärare bör ta ett specialpedagogiskt ansvar genom att individanpassa undervisningen i större utsträckning än vad som görs idag. Samtliga rektorer anser att det vore önskvärt med en specialpedagogisk grundutbildning för alla lärare. Rektorerna framhåller vikten av tidig kartläggning av elevers svårigheter.

Även om lärare och rektorer ger uttryck för olika uppfattningar om specialpedagogik så visar studien att båda grupperna talar om förebyggande åtgärder. Samtliga respondenter anser målet är En skola för alla där samtliga ska ges samma chans till utbildning på lika villkor men efter var och ens förutsättningar.

7.1.4 Är anställning av elevassistenter ett alternativ till specialpedagogisk kompetens?

Studien ger inget tydligt svar på frågan. Ekonomi uppges av flera rektorer som skäl till att man inte anställt specialpedagogisk kompetens även om det vore önskvärt. Andra respondenter anser att specialpedagoger som arbetar förebyggande på sikt minskar behovet av elevassistenter och väljer därför denna extra kostnad. Vi har funnit att hälften av de intervjuade rektorerna använder riktade resurser till elevassistenter och i mindre utsträckning till specialpedagoger vars främsta uppgift är att arbeta förebyggande.

Samtliga tillfrågade rektorer och lärare där elevassistenter finns anställda menar att skolorna alltid kommer att ha elever som behöver just en elevassistent för att på bästa sätt få sina behov tillgodosedda. Argumentet är vuxennärvaro såväl i klassrumsmiljö som vid raster och friare aktiviteter. Enligt respondenterna får elever med elevassistent stöd av specialpedagog om det är fråga om inlärningssvårigheter.

Vi tolkar resultatet av studien som att flertalet respondenter ser båda yrkesgrupperna som nödvändiga och att elevassistenten ska ses som ett komplement i den dagliga verksamheten, till specialpedagogens mer långsiktiga förebyggande arbete.

7.2 Diskussion

Vi inledde vår undersökning med en Internetbaserad enkät via e-post till samtliga rektorer i kommunerna. Vår uppfattning var att detta skulle vara ett snabbt och smidigt sätt att få svar på övergripande frågor. Det visade sig att så inte var fallet då enbart hälften hade svarat vid angivet datum. Det krävdes telefonsamtal med påminnelse för att få svar från samtliga. Enkäter i allmänhet är enligt flera rektorer något de väljer bort p.g.a. tidsbrist.

När vi analyserar svaren från våra intervjuer kan vi se att det hade varit en fördel om vi även hade intervjuat elevassistenter för att få ett tydligare svar på frågeställningen som rör elevassistentens yrkesroll. Före undersökningen ansåg vi att det inte skulle tjäna vårt syfte dvs. undersöka det vi avsett att beskriva. Dessutom begränsade vi urvalet för att arbetet inte skulle bli för omfattande p.g.a. den korta tid vi hade till förfogande. Som helhet anser vi att vår metod har fungerat och gett svar på våra frågeställningar.

Vi har valt en systemteoretisk utgångspunkt som förklaringsmodell för vår undersökning. Alla företeelser hänger samman och påverkar varandra ömsesidigt i systemteoretiskt tänkande (Gjems, 1997) vilket visar sig i våra undersökningsresultat. I det följande utvecklas detta resonemang.

Rådet för skolans måluppfyllelse (2005) presenterade nyligen sin slutrapport där de fäster särskild uppmärksamhet vid behovet av kompetenta ledare för skolan och framhåller att tillgång till lärare med hög kompetens är nyckeln till kvalitet i skolan. Därför finner vi det anmärkningsvärt att den mest utsatta gruppen elever ofta tilldelas elevassistent och att de undersökta kommunerna inte ställer formella krav på utbildning. Rektorer ska arbeta i enlighet med styrdokumentet som har utarbetats på makronivå (statliga myndigheter). I styrdokumentet nämns inte yrkesgruppen elevassistent över huvud taget vilket naturligtvis påverkar kommunernas och rektorernas beslut vid anställning (Gunnarsson, 1999). Vi anser att det krävs ett större ansvarstagande från makronivå för att förtydliga elevassistentens yrkesroll och krav på kompetens vilket även Gadler (1997) påpekade i sin förstudie om elevassistenten.

Flertalet av respondenterna menar att pedagogisk utbildning inte är nödvändig för elevassistenter då lärarna har det pedagogiska ansvaret samt att goda förebilder och intresse kan uppväga. Vi finner inte dessa argument hållbara utan tycker att intresse och goda egenskaper är en självklarhet för alla som arbetar i skolan men att det krävs pedagogisk utbildning för att uppnå goda resultat. Vygotskij hävdade att alla människor ständigt befinner sig under utveckling och sker i samspel med andra människor (Hwang & Nilsson, 1995). En undervisning inom den närmaste utvecklingszonen måste utgå från barnets behov och förutsättningar för att lära. Det krävs kunskaper hos personalen om barns utveckling och svårigheter för att kunna bemöta eleven på bästa sätt. Elevens starka sidor måste också uppmärksammas. Det gäller att uppmuntra det som fungerar bra. Att använda kompetent utbildad personal är en värdegrundsfråga.

Det som förvånat oss mest i vår studie är skillnaden på kompetenskrav när det gäller kunskapsutveckling respektive social utveckling. För elever med beteendestörning anser flertalet respondenter att elevassistent är den bästa åtgärden medan inlärningssvårigheter anses vara en uppgift för specialpedagogen. Vi anser att den sociala utvecklingen i högsta grad är en del av undervisningen och därför i enlighet med skollagen 2 kap § 3 borde utföras av pedagoger.

Kommuner och landsting är skyldiga att för undervisning använda lärare, förskollärare eller fritidspedagoger som har utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak ska bedriva.

Vi tycker det är lovvärt att man förstärker klassen med en resurs men saknar resursen kompetens så leder detta till en kortsiktig lösning för att komma tillrätta med en problematisk skolsituation. Det leder inte till en långsiktig lösning där orsaken till beteendet åtgärdas. Ett långsiktigt

specialpedagogiskt perspektiv poängteras av Danielsson och Liljeroth (2002). Utagerande elever utgör en grupp som ibland kommer i kläm då skolan inte förmår att analysera var roten till elevens beteende finns (Skolverket, 2005). Vi menar att elever med beteendestörning är specialpedagogens ansvar både i det förebyggande arbetet och som hjälp åt pedagogen för att hantera elevens beteende. Det är förvånande för oss att endast ett fåtal av respondenterna tar upp detta som en specialpedagogisk uppgift. Vi önskar att skolorna tar ett större ansvar för elevens sociala utveckling. Svårigheter i socialt samspel och bristande i kommunikationsförmåga leder förr eller senare till inlärningssvårigheter. När en kartläggning av orsaken till elevens beteende är gjord kan insatser planeras för att kompensera elevens funktionshinder. En analys leder ofta till en vidgad syn på elevens svårigheter och det går att hitta andra orsaker än de man först tror ligger bakom. Det kräver generell kunskap om barns utveckling och kunskap om eventuella funktionshinder (SOU 1998:66).

Elever med beteendesvårigheter behöver givetvis en förstärkning i klassen för att kunna vara inkluderade. Vi anser att det behövs en pedagogisk utbildad resursperson som tillsammans med specialpedagog, lärare, föräldrar och elev kan göra en beteendeanalys och utarbeta en plan för eleven med åtgärder som leder till utveckling. En sådan plan kan innehålla exempel på olika former av tydliggörande pedagogik, redskap för att träna socialt situationer med hjälp av sociala berättelser eller seriesamtal. Vidare bör den innehålla former för samarbete med föräldrar och elevvårdpersonal. Önskvärt vore att fler skolor utbildar personal till ART-tränare som kan arbeta dels förebyggande och dels aktivt mot elever med beteendesvårigheter.

Vi ser B: 1 skolorna som goda förebilder som omfördelar befintlig pedagogisk personal som resursförstärkning åt grupper där det finns elever i behov av särskilt stöd. De använder i huvudsak förskollärare och fritidspedagoger men även grundskollärare. Arbetslaget tar där ett gemensamt ansvar för eleven. I intervju svaren antyder några respondenter att det finns en risk att läraren med elevassistent i klassen träder tillbaka och lägger för stort ansvar på assistenten vilket undviks om ansvaret läggs på arbetslaget. Dessutom blir det mindre sårbart om elevassistenten blir sjuk eller slutar. Risken att eleven ska bli för beroende av sin assistent är mindre om det är ett antal pedagoger som arbetar i klassen och tar ett gemensamt ansvar för elevens hela skoldag inklusive raster och fritids. Eleven måste lära sig att fungera med olika personer för framtiden. Om ansvaret läggs på en person ökar dessutom risken för att han/hon bränns ut då dessa elever kräver väldigt mycket. Brister i bemötandet av eleven märks lättare i arbetslaget än om en person är ansvarig.

Kravet på en individuell utvecklingsplan (IUP) för alla elever fr.o.m. årsskiftet 2006 (Utbildningsdepartementet, 2005) blir till hjälp för pedagogerna. En IUP avser såväl kunskapsutveckling som social utveckling vilket förhoppningsvis även kommer att öka kompetenskraven på den personal som sätts in för att stödja elever i svårigheter. Det finns ett behov markerat av regering och skolverket att använda sig av specialpedagogisk kompetens samt komplettera med elevhälsans personal för att elevens totala lärande miljö ska komma i fokus för de samlade insatser som behövs för att ge eleven bäst förutsättning för utveckling och lärande (Skolverket, 2001). Detta är kloka och mycket tankvärda ord att arbeta efter som vi hoppas skolan får mer och mer del av.

Det krävs tidiga insatser redan på förskolan och vi menar att det behövs fler specialpedagoger i förskoleverksamheten. Idag tycks förskolan inte riktigt ta barnets svårigheter på allvar utan det är först när eleven börjar skolan som problemen utreds och åtgärdas. Ju tidigare stöd sätts in, ju snabbare kan en negativ utveckling hejdas och ju mindre insatser krävs i regel (Skolverket, 2001). Riktlinjer för detta måste utarbetas på makro respektive exonivå dvs. på regerings- och kommunnivå. Vidare behövs satsningar på kompetensutveckling som ger lärare verktyg och strategier för att kunna bemöta elever med beteendestörningar. Kommunens kompetensutvecklingsplan bör ge aktörer på mesonivå tydliga riktlinjer för att öka arbetslagens kunskap kring barn i behov av särskilt stöd (Gunnarsson, 1999). Fortbildningens fokus bör ligga på barns sociala, neuropsykiatriska- och emotionella svårigheter. Även lärarutbildningen har för lite fokus på socialisation vilket slår hårt mot de barn som av egen kraft inte kan ta sig in i gemenskapen.

I vårt resultat ser vi en önskan från rektorerna om specialpedagogisk kompetens hos alla lärare som vi instämmer i men vi menar att det är viktigt att även rektorerna har denna kunskap för att kunna fatta rätt beslut beträffande resursfördelning, anpassning av miljö och organisation som gagnar lärare och elever på mikronivån (Bronfenbrenner i Gunnarsson, 1999). I styrdokumentet står tydligt att rektor har ansvar för att elever får det stöd de har rätt till. Valet av åtgärd kan avgöra kvaliteten för elevens fortsatta utveckling. Här ser vi en risk för orättvisa för eleven om rektor prioriterar ekonomi före kvalitet. Det är viktigt enligt oss att aktörerna (politiker och tjänstemän) på exonivå beviljar och fördelar tillräckliga resurser som gagnar elever i behov av stöd. Ekonomi är ett skäl som några rektorer anger som hinder för att anställa den specialpedagogiska kompetens de eftersträvar. Enligt vår uppfattning måste skolan få ekonomiska förutsättningar som möjliggör för rektorer att anställa

specialpedagoger i större utsträckning samt pedagogiskt utbildade resurspersoner som förstärkning åt arbetslaget (Gunnarsson, 1999).

Vi vill se en satsning på fortbildning för de elevassistenter som finns i systemet men som saknar utbildning i enlighet med skollagen 2 kap. § 7. I vår studie har det framkommit att elevassistenter erbjuds riktad fortbildning vilket vi tycker är utmärkt. Då vi inte intervjuat assistenter kan vi inte uttala oss om det sker i tillräcklig omfattning. Det anordnas utbildningar runt om i Sverige i bl.a. på folkhögskolor (bilaga 2). Syftet med kurserna är att ge studerande kunskap om skolans styrdokument, tillägna sig kunskap om psykosociala funktionshinder och svårigheter, tillägna sig ett specialpedagogiskt- och ett problemlösande förhållningssätt i sin yrkesroll (Agnesund, 1995). Kunskaper vi menar är nödvändiga om assistenten ska ha möjlighet att samverka med lärare enligt det relationella perspektivet (Persson, 1998) dvs. arbeta långsiktigt med att anpassa undervisning och miljön till elevens behov.

En intressant iakttagelse som vi gjort i vår studie är att trots att rektorerna ansåg att problem upptäckts tidigt och att skolorna har lämpliga metoder för kartläggning så ger flera lärare uttryck för att åtgärder sätts in för sent (Skolverket, 2001). Vi menar att ett större ansvar måste tas på såväl mikro-, meso som exonivå (Gunnarsson, 1999). Orsakerna till att åtgärder låter vänta på sig kan bero på att personal på mikronivå väntar ut problemet istället för att göra något åt det. Personal i förskola och skola och lärare på olika ”stadier” har inte samma uppfattning om målen och vilka krav som ska ställas. Här behövs ett tydliggörande av styrdokumentet och diskussioner i vertikala enheter om övergripande frågor som måste initieras av rektor. Ett nära samarbete med förskolan måste upprättas så att inte övergången blir en svår omställning för eleven. De skolor som har förskola knuten till verksamheten har en klar fördel genom att tidig kunna planera insatser för elever i behov av särskilt stöd. Rektorerna är hårt pressade att hålla sig inom de ekonomiska ramarna och vill inte gärna redovisa underskott i sin verksamhet. Behövs insatser i form av personalförstärkningar måste kommunen vara beredd att tillstyrka medel så att åtgärder kan sättas in.

De intervjuade rektorerna vill att alla pedagoger på mikronivå ska ta ett specialpedagogiskt ansvar i större utsträckning än idag. Det handlar enligt rektorerna inte så mycket om bristande resurser beträffande ekonomi eller personal utan om att pedagogerna måste ändra synsätt. Vi instämmer i detta men ett förändrat synsätt blir inte verklighet på det praktiska planet om inte aktörerna på mikronivå har förståelse för vad specialpedagogik syftar till. Människor har olika bakgrund och olika erfarenheter och därför utvecklar de olika former av förståelse av samma företeelse (Sandberg & Targama,

1998). Man får därför räkna med att det på en skola finns olika tolkningar och förståelse av begreppet. Dessutom är det knappast rimligt att begära att lärare ska inta ett specialpedagogiskt förhållningssätt då specialpedagogik fram till idag inte har ingått i lärares grundutbildning (SOU, 1999:63). Vi menar att det krävs satsningar på kompetensutveckling inom specialpedagogik från makro-, till exo- respektive meso nivå. Vidare måste personalen ges tid att tillsammans diskutera begreppet. Arbetslagen måste få tydliga direktiv från rektorer att tillsammans identifiera och åtgärda elevers svårigheter samt utvärdera de insatser som görs. Om problemet identifieras tillsammans så leder det till utveckling (Sandberg & Targama, 1998). Det är viktigt att rektor är lyhörd för den personal som praktiskt arbetar med elevers svårigheter.

I sin strävan att individualisera undervisningen måste pedagogerna få stöd från rektorerna (Rosenqvist & Tideman, 2000). Vi finner det anmärkningsvärt att endast en rektor nämner vikten av att först inventera behoven och därefter planera lärarlagen efter kompetens samt att lägga schema som ger möjlighet till grupperingar. Personer med lägre kapacitet är mer känsliga för miljöns krav än personer med högre kapacitet vilket innebär att elever med funktionshinder behöver anpassning av miljön för att klara av kraven från omgivningen (Lawton, 1980). Målen är samma för alla men vägen dit ska se olika ut för olika barn beroende på behov (Göransson, 2004).

Att se läxhjälp som en specialpedagogisk förebyggande åtgärd är intressant tycker vi. Det kräver emellertid noggrann planering och en översyn av lärares arbetsbelastning som inte löses enbart genom att ändra lärarnas arbetstid så att alla är i skolan mellan 8-16. Lärarna har ju andra arbetsuppgifter att fullgöra efter lektionstid. Kan denna fråga lösas praktiskt så tror vi många elever skulle klara skolsituationen på ett bättre sätt och därmed skulle få en rättvisare chans att nå målen.

Barnets behov måste alltid avgöra valet av åtgärd. Vi menar att även i en verksamhet som arbetar långsiktigt med att anpassar undervisning och miljön till elevens behov kommer det att finnas elever eller grupper av elever som har behov av extra pedagogresurs i klassrummet. Det är viktigt att poängtera att lärarens sätt att undervisa får betydelse för hur självständigt eleven kan arbeta och fungera även i de fall extra resurs finns i klassrummet (Hemmingsson, 2002). En tydlig pedagogik gör att resurspedagogen/assistenten kan agera i bakgrunden.

Omgivningens behov dvs. lärare, klasskamrater och föräldrar måste också tillgodoses. Vi fann i vår studie att föräldrar oftast är delaktiga i beslutet att tillsätta en assistent medan endast hälften av lärarna uppgav att de hade haft inflytande i beslutet. Vi finner det självklart att lärare ska få

förstärkning i klassen i form av utbildad pedagog om behov finns men beslutet måste definitivt tas i samråd med läraren. Att man inte kan påverka valet av person ser vi inte som anmärkningsvärt eftersom det är många faktorer att ta hänsyn till såsom LAS, lämplighet ur ett genusperspektiv osv.

Vi anser att elever med fysiska funktionshinder ofta behöver en elevassistent som riktar sig till individen. Är det fråga om enbart fysiska/medicinska behov kan utbildad vårdpersonal fungera väl så bra som en pedagog. Oavsett om det är en förstärkning till gruppen eller en riktad resurs bör pedagogerna tillsammans med specialpedagog göra upp någon form av handlingsplan för hur arbetet ska bedrivas och syftet med stödinsatsen bör klart framgå i elevens åtgärdsprogram (Skolverket, 2001). I vår undersökning visade det sig att arbetsbeskrivning saknades för samtliga elevassistenter och endast i ett fall fanns elevassistentens uppgiftsbeskrivning i elevens åtgärdsprogram. En trolig förklaring är att flertalet av de intervjuade lärarna kopplade åtgärdsprogram i första hand till inlärningssvårigheter och specialundervisning i matematik och svenska och inte till åtgärder som rör social utveckling. Rektorer menade att assistentens uppgifter bör finnas inskrivet i åtgärdsprogrammet. En intention från mesonivå som inte förstås på mikronivå.

Pedagogerna som förstärker ska givetvis ingå i arbetslaget och beredas möjlighet att delta i planering och konferenser vilket ihop med en pedagogisk grundutbildning ger en tydlig yrkesroll och delaktighet. Det förutsätter naturligtvis en fast heltidsanställning och inte som i flera fall i vår undersökning att elevassistenten endast arbetar under elevens skoldag.

Vi har funnit att hälften av de intervjuade rektorerna använder de riktade resurserna till elevassistenter vilket vi finner oroande då en stor del av assistenterna saknar utbildning. Enligt vår uppfattning borde rektorerna satsa på specialpedagoger som arbetar förebyggande vilket på sikt minskar behovet av elevassistenter/förstärkningsresurser (Rosenqvist & Tideman, 2000). Situationen idag är att specialpedagogerna oftast kopplas in när svårigheterna blivit stora och då har enligt vår åsikt inte deras kompetens utnyttjats till fullo. I de fall det finns behov av förstärkning i arbetslaget måste det få kosta att anställa utbildade pedagoger vilket är en vinst på sikt, inte minst för elevens utveckling. Förutom förskollärare, grundskollärare och fritidspedagoger kan socialpedagogers kompetens vara användbar i skolan.

Vår hypotes var följande:

Tillsättning av elevassistenter är i många fall ett slentrianmässigt val eller en akut insats i stället för en genomtänkt specialpedagogisk åtgärd. Skälet är brist på ekonomiska resurser och/eller förebyggande åtgärder i skolmiljön.

Vår hypotes håller inte fullt ut. Vi har inte funnit belägg för att tillsättning av elevassistenter är en direkt akut eller slentrianmässig lösning. Endast en respondent svarade att det var en nödlösning för att klara klassrumssituationen. Snarare är det en åtgärd som av flertalet rektorer och lärare anses lämplig för elever med fysiska funktionshinder samt för elever som behöver stöd i sin sociala utveckling. Vi har ovan redovisat ekonomiska skäl som en bidragande orsak. Det främsta skälet tycks vara ett kategorisk synsätt beträffande elevers sociala utveckling (Persson, 1998). Då elevassistenter, som saknar utbildning, tillåts arbeta med elever i svårigheter försvårar det, enligt vår uppfattning, skolans förmåga att analysera orsaken till elevens problem vilket kan leda till att fel stöd sätts in. Det blir beteendet i sig som uppmärksammas och inte orsaken till det, alltså en kortsiktig lösning. Elevens sociala utveckling tycks inte ha samma prioritet som kunskapsutvecklingen vilket vi menar att den givetvis bör ha.

Skolans förebyggande arbete hänger samman med synen på specialpedagogik där de intervjuade rektorerna står för en uppfattning som stämmer med målen i styrdokumentet medan pedagogerna pekar på brister i organisationen och menar att åtgärder sätts in för sent, att klasserna är för stora och att det behövs fler pedagoger för att kunna individualisera.

Det resultat som var mest positivt i vår studie var att alla respondenter ger uttryck för att skolan ska vara en plats där alla ges samma chans till utbildning på lika villkor och där man ser varje individs behov. Målet att vara inkluderade i sin klass/grupp anses som en rättighet för alla elever. Det ska även enligt respondenterna finnas möjlighet för undervisning i mindre grupp när elevens behov så kräver.

En bra grund att stå på för kommunernas fortsatta utveckling mot en fokusering på ett specialpedagogiskt förhållningssätt för alla som arbetar i skolan.

8 FORTSATT FORSKNING

Under arbetet med vår undersökning har frågor och tankar väckts utifrån den litteratur vi läst samt det vi tagit del av i intervjuerna. Här följer en sammanställning av de områden som vi finner intressanta att forska vidare inom.

- Hur kan skolan arbeta utifrån varje elevs behov i en skola som är mål och resultatstyrd? Är det rimligt att alla ska kunna uppnå samma mål trots olika förutsättningar? (se 3.2 Elevens behov)
- Hur påverkar lärares undervisningssätt elevens behov av assistent? Är det mer vanligt förekommande med elevassistenter i klasser där läraren undervisar enligt "learning by knowing" än när läraren undervisar enligt "learning by knowing".
- Hur uppfattar eleven stöd i form av elevassistent? Bidrar det till att öka elevens känsla för sammanhang och förmåga att bli självständig? Är det skillnad om stödet ges i form av en förstärkning av personal riktad mot gruppen?
- Hur upplever föräldrar vars barn har elevassistent sitt barns möjligheter att fungera i skolsammanhang?
- Hur ser elevassistenternas arbetssituation ut om tio år? Ställs andra kompetenskrav? Finns yrkesgruppen kvar? I så fall - är arbetsvillkoren förbättrade?
- Hur arbetar skolor med elevers sociala utveckling? Vilket samband finns det mellan elevers svårigheter att nå kunskapsmålen och sociala problem; utagerande beteende, koncentrationssvårigheter och problem med kamratrelationer?
- Hur arbetar skolor förebyggande för att motverka utagerande beteende? Vilka träningsmetoder används?

REFERENSER

- Agnesund, W. (1995). *Eleveassistenten i kraftfältet runt barn och ungdomar med rörelsehinder om känslor och förhållningssätt*. Göteborg: SIH läromedel.
- Arhenfelt, B. (2001). *Förändring som tillstånd*. Lund: Studentlitteratur.
- Bell, J. (2000). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, G, Förander, E och Söder, I. (2001). *Eleveassistentens roll i den svenska skolan*. Malmö Högskola. Lärarutbildningen, Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning (Examensarbete.).
- Danielsson, L & Liljeroth, I. (2002). *Vägval och växande*. Stockholm: Liber.
- FN: s Standardregler. (1995), *För att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet*. Stockholm: Gotab.
- Gadler, U. (1997). *Eleveassistent i skolan – är det elevens behov eller någon annans behov som avgör*. Göteborg: SIH Läromedel.
- Gadler, U. (1999). *Att arbeta som eleveassistent*. Göteborg: SIH Läromedel
- Gjems, L. (1997). *Handledning i professionsgrupper. Ett systemteoretiskt perspektiv på handledning*. Lund: Studentlitteratur.
- Goldstein, A, Glick, B & Gibbs, J. (2000). *ART - aggression replacement training: En multimodal metod för att ge aggressiva barn och ungdomar sociala alternativ*. Aneby : KM-förlag.
- Gunnarsson, B. (1999). *Lärandets ekologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Göransson, K. (2004). *Barn som blir elever. Om olikheter, undervisning och inkludering*. Stockholm: FUB:s forskningsstiftelse Ala.
- Hemmingsson, H. (2002). *Student-Environment Fit for Students with Physical Disabilities*. Stockholm: Karolinska University Press.
- Hwang, P. & Nilsson, B. (1995). *Utvecklingspsykologi från foster till vuxen*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lpo 94 (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

- Patel, R & Davidson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, B. (1998). *Den motsägelsefulla specialpedagogiken: Motiveringar genomföranden och konsekvenser. Specialpedagogiska rapporter nr.11*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Perssons, B. Specialpedagogik och dokumentation i en skola för alla *Utbildning & Demokrati*, 2004, Vol 13 (2) 97-113.
- Rabe, T. & Hill, A. (1996). *Boken om integrering*. Malmö: Corona AB.
- Regler för målstyrning. Grundskolan*. (2000). Stockholm: Svensk Facklitteratur.
- Rosenqvist, J. (2000). *Den stora utmaningen*. (Malmö: Lärarhögskolan), Nr 876
- Rosenqvist, J. & Tideman, M. (2000). *Skolan undervisningen och elever med funktionshinder*. (Malmö: Lärarhögskolan), Nr 875
- Salmanadeklarationen*. (1994). Svenska Unescorådets skriftserie nummer 4/1996. Stockholm.
- Sandberg, J & Targama, A. (1998). *Ledning och förståelse. Ett kompetensperspektiv på organisationer*. Lund: Studentlitteratur.
- SFS; 1982:80. *Lag om anställningsskydd*.
- SFS, 1993:387. *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade*.
- SFS, 2000:842. *Skollagen*.
- SFS, 1985:1100 *Skollagen*.
- Skolverket. (2001). *Att arbeta med särskilt stöd med hjälp av åtgärdsprogram*. Stockholm: Skolverket.
- SOU 1998:66. *Funkis – funktionshindrade elever i skolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 1999:63. *Att lära och leda. En lärarutbildning för samverkan och utveckling*.
- Svenska Kommunförbundet. (2002). *Aktuellt om skola och barnomsorg*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.
- Svenska Kommunförbundet. (2004). *Aktuellt om skola och barnomsorg*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.

Svenska Kommunförbundet. (2004-07-06). *Bristen på lärare tvingar kommunerna att anställa obehöriga*. Pressmeddelande: Svenska Kommunförbundet

Söderberg, K. (2005-02-15). Elever delas upp efter sin förmåga. *Sydsvenskan*, s. A10

Trost, J. (2001). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur

Wirkberg, E. (2003). *Lekfulla metoder-allvarligt funktionshinder*. Uppsala: WiLu Struktur och Metod.

WORLD WIDE WEB

Kursregister folkhögskolor. (2005). *Personlig assistent/elevassistent*. Hämtat från: <http://www.fin.fsk.se>. Hämtat 8 maj, 2005

Myndigheten för skolutveckling. (2005). *Elever som behöver stöd men får för lite*. Hämtat från: <http://www.skolutveckling.se>. Hämtat 3 maj 2005.

Niva, B. (2003). *Äldres aktivitetsmönster och skattning av bostadens tillgänglighet före och efter en bostadsanpassning*. (Examensarbete) Institutionen för hälsovetenskap, Luleå: Tekniska universitetet, 2003:39. Hämtat från: <http://epubl.luth.se>. Hämtat 20 april, 2005.

Rådet för skolans måluppfyllelse. (2005). *Tillgång till lärare med hög kvalitet i skolan*. Hämtat från: <http://www.radet.net>. Hämtat 3 maj, 2005.

Samspel och lärande i en skola för alla - 10p kurs för elevassistenter inom skolan. Hämtat från: http://www.kommunal.se/norobots/medlemsservice_utbildning/Samspel-elevass.pdf. Hämtat 20 november, 2004.

Utbildnings- och kulturdepartementet. *Individuella utvecklingsplaner för alla elever i grundskolan*. Pressmeddelande 2005-03-31. Utbildnings- och kulturdepartementet. Hämtat från: <http://www.regeringen.se>. Hämtat den 14 maj 2005.

WHO (2001) *International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF*. *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa*. Hämtat från: <http://www.socialstyrelsen.se>. Hämtat 6 maj, 2005.

BILAGOR

[TILLBAKA](#)[Kommunal](#) : [Medlemsservice](#) : [Studier](#) : Text

Högskola för elevassistenter

Nu finns ytterligare en högskolekurs för Kommunals medlemmar. Linköpings universitet anordnar en 10-poängskurs för elevassistenter inom skolan. Studierna bedrivs i kvartsfart över två terminer och kan genomföras parallellt med ordinarie arbete.

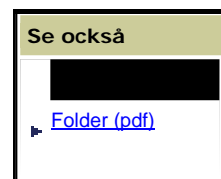
Kursen är en uppdragsutbildning som beställs och betalas av arbetsgivaren.

Kommunal och universitetet har gemensamt producerat en folder om den nya utbildningen. Klicka i rutan till höger så får du foldern som pdf-fil.

Skapad: 2003-10-14 Ändrad: 2003-10-20

■ Ansvarig för denna sida: [Tünde Ujvari](#).
Information kring Kommunals webbplats: [Anna Norrby](#).

[Avdelning: Medlemsservice_utbildning] [Artikel-id: [32871](#)]

http://www.fin.fhsk.se/page/Courses/TAB/LongContent/LONGCATEGORY_ID/31/

[Långa kurser](#)

[Sökresultat](#)

Personlig assistent/Elevassistent

- **Axevalla folkhögskola, filial Stockholm** (finska/svenska)
- **Brunnsviks folkhögskola**
- **Fellingsbro folkhögskola**
- **Framnäs folkhögskola**
- **Fristads folkhögskola**
- **Furuboda folkhögskola**
- **Glimåkra folkhögskola**
- **Karlskoga folkhögskola**
- **Kristinehamns folkhögskola KPS**
- **Mora folkhögskola** (autism och Asperger på distans)
- **Mullsjö folkhögskola** (allmän kurs personlig assistent)
- **Oskarshamns folkhögskola** (allmän kurs personlig assistent)
- **Solviks folkhögskola**
- **Sundsgårdens folkhögskola**
- **Valjevicens folkhögskola** (omvårdnadsutbildning)
- **Vieböcks folkhögskola** (teckenspråksprofil)
- **Folkhögskolan Värnamo** (allmän kurs med personlig assistentprofil)
- **Västanviks folkhögskola** (för döva)
- **Ädelfors folkhögskola** (även på distans)

Mora folkhögskola

Skolans egen hemsida: www.mora.fhsk.se

Att möta människor med autism och Asperger, distans

Längd: 1 år

Kursstart: 29 augusti

- Möjligheter och svårigheter.
- Förhållningssätt och bemötande.
- Kunskap om funktionshinder.

○ Fellingsbro folkhögskola

Personlig assistent

Längd: 1 år

Kursstart: 22 aug 2005 - 19 maj 2006

Ansökningstid: 15 maj

Antagningsvillkor: utbildning på gymnasienivå önskvärt, arbetslivserfarenhet är meriterande, genomgången prova på-dag 27 maj

Kursen gör deltagarna väl förtrogna med olika funktionshinder och handikappades behov och villkor samt utbildar i olika tekniker som kan användas för kommunikation och assistans till människor med olika typer av funktionshinder.

Du som går kursen skall få så breda kunskaper att du kan ge assistans med god kvalitet åt funktionshindrade i deras olika livssituationer, som t ex grundläggande personliga behov, arbete, studier, hemsysslor, resor och fritidsaktiviteter. Kursen är också meriterande för andra insatser enligt LSS, såsom ledsagarservice, gruppboende och daglig verksamhet.

Kursen innehåller följande ämnesområden: pedagogik, psykologi, ledarskap, handikappkunskap med hjälpmedelskunskap, datorassistans, samhällskunskap, socialkunskap, hälsokunskap, fritidskunskap, arrangemangskunskap, drama och kommunikation, skapande arbete, tecken som stöd, livsfrågor och livstolkningar.

Viss praktik läggs också in i kursen.

○ Brunnsviks folkhögskola

Pedagogisk assistent/Dyslexikonstulent spara

Längd: 1 år

Kurstid: 29 aug 2005 - 2 jun 2006

Ansökningstid: 15 maj

Den här utbildningen vänder sig till dig som vill arbeta med pedagogiskt stöd och hjälp för barn och vuxna. Fokus ligger på läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och neuropsykiatriska funktionshinder. Men vi tar också upp andra funktionshinder och inlärningssvårigheter, liksom konflikthantering, mobbning och kulturmöten. Du får också kunskaper om relevanta lagar och regler för skolan, på arbetsmarknaden och i samhället i stort. Utbildningen ger förutsättningar för att arbeta i skola, folkbildning och organisationer.

Datorn som hjälpmedel för kompensation och träning är en viktig del av kursen. Studierna bedrivs både på Brunnsvik (13 veckor) och i distansform med datorstöd (12 v). Praktikperioder ingår (12 v). Vi vill gärna att cirka hälften av kursdeltagarna har egna erfarenheter av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och/eller något annat funktionshinder.

Till kursregistret: [Distanskurser](#), [Ledarkurser](#), [Personlig assistent/Elevassistent](#) och [Dyslexi](#)

Malmö januari 2005

Till samtliga skolledare i xxx/xxx.

Vi är två lärare som går på specialpedagogiska påbyggnadsprogrammet vid Malmö högskola. Under vår sista termin gör vi ett examensarbete, en C-uppsats angående elevassistenter i undervisningen på grundskolorna i två kommuner.

För att genomföra vår undersökning har vi sammanställt en enkät som vi är tacksamma om ni vill hjälpa oss att fylla i och sända i retur senast den 20/1-05. Alla svar behandlas konfidentiellt. Det kommer inte att framgå vilka kommuner som deltagit i den färdiga rapporten som finns att läsa vid terminens slut på:

http://www.mah.se/templates/Page_60.aspx

Enkätsvaren bildar underlag för vårt fortsatta arbete som bygger på intervjuer med ett antal skolledare och lärare.

För att komma till enkäten klicka på: <http://berglind.no-ip.org/enkat2/>

Tack för din medverkan

Catarina Lennartsson Stenlo tel: xxx catarina.l.stenlo@xxx.x

Gunilla Persson tel:xxx gunilla.persson@xxx.x

Enkät angående elevassistenter i undervisningen

Vi är två blivande specialpedagoger som med stöd av Malmö högskola genomför en undersökning beträffande elevassistenter i undervisningen i två kommuner. Dina svar kommer att ingå som underlag för ett examensarbete och är därför mycket viktiga för oss. Vi är beroende av att få svar snarast. För att resultatet ska bli så rättvisande som möjligt är det viktigt att alla svarar.

Glöm inte fylla i skolans namn så vi vet vilka som har besvarat enkäten.

Vid frågor kontakta:

Catarina Lennartsson Stenlo på tel. xxx catarina.l.stenlo@xxx.x

eller

Gunilla Persson på tel. xxx gunilla.persson@xxx.x

Skolans namn

**1. Finns det
elevassistent/assistenter
anställda vt 05?**

- Ja
 Nej

Om ja - Hur många?

Om nej - Har skolan haft
elevassistenter anställda under de
senaste fem åren?

- Ja
 Nej

**2. Hur ser
anställningsformerna för
elevassistenter ut?**
Ange antal för varje kategori!

- tillsvidare
 tidsbegränsat
 timanställd
 projektanställd

**3. Vilken utbildning har era
nuvarande elevassistenter?**
Ange antal för resp. utbildning!

- barnskötare
 förskollärare
 fritidspedagog
 grundskollärare
 annan eftergymnasial utbildning
 gymnasiekompetens
 annat

Om annat - vad?

---

4. Finns det någon utbildning för elevassistenter inom kommunen?

Om ja - Vilken?

- Ja
 Nej

---

5. Ges fortbildning åt elevassistenter?

Om ja - Ge gärna exempel!

- Ja
 Nej

---

6. Förekommer handledning för elevassistenter?

Om ja - Av vilken yrkeskategori?

- Ja
 Nej

---

7. Vilka funktionshinder/svårigheter har elever som har elevassistent? Kryssa ett eller flera alternativ!

Om annat - Vad?

- inlärningssvårigheter
 fysiska funktionshinder
 syn-eller hörselskador
 tal-eller språksvårigheter
 medicinska behov
 beteendemässiga- eller känslomässiga svårigheter
 annat

---

8. Egna kommentarer

När du är klar klickar du på

***Tack för att du tog dig tid att
besvara frågorna!***

xxx 2005-02-27

Hej!

Jag vill börja med att tacka dig för att du ställer upp på en intervju med anledning av vår c-uppsats. Här kommer lite information om vår undersökning samt de frågeområden jag kommer att koncentrera min intervju omkring.

Syftet med vår studie är:

- Att undersöka vilka faktorer som är avgörande då skolledare väljer att anställa elevassistenter.

Frågeområden:

- Vilka behov som styr. Kartläggning av elevens behov.
- Synen på elevassistentens yrkesroll och arbetsuppgifter
- Uppfattning om specialpedagogik. Hur det ser ut på din skola?

För att nå vårt syfte gör vi intervjuer med skolledare och lärare i två kommuner. Jag kommer att banda intervjun som jag beräknar tar en timme. Allt insamlat material kommer att behandlas konfidentiellt.

Jag ser fram emot att träffa dig xx dagen den xx kl. xx. Om något är oklart kontakta mig på telefon xxx eller skicka e-post.

Med vänlig hälsning

Catarina Lennartsson Stenlo/ Gunilla Persson

Intervjufrågor

Syn på specialpedagogik

skolledare/lärare

1. Kan du kortfattat berätta vad du menar med en skola för alla?
2. Vilka kriterier finns för att en elev ska få stöd?
3. Kan elevers olikheter ses som en resurs?
4. Beskriv vad specialpedagogik innebär för dig. Hur visar det sig på din skola?

Behov som styr skolledare

1. Vilken analys/kartläggning görs av elevens behov som har tilldelats assistent?
2. På vilka grunder/underlag fattas beslutet?
3. Finns det någon koppling mellan tillgång till spec. ped. och tillsättning av elevassistent?
4. Finns åtgärdsprogram för de elever som har elevassistent?
5. På vilket sätt tar du /ni hänsyn till om elev och assistent passar ihop?
6. Inverkar ekonomiska faktorer vid tillsättning av elevassistenter?
7. Vanligt förekommande problem hos elever med assistent är beteendestörning? (jmf enkät)
8. I vilken utsträckning får elev med assistent stöd av speciallärare/specialpedagog?

Behov som styr lärare

1. Vilken analys/kartläggning görs av elevens behov som har tilldelats elevassistent?
2. Hur anpassas undervisningen för att passa elevens behov?

3. Vems/vilka behov styr val av åtgärd
4. Vilket inflytande har du som lärare i beslut om att anställa elevassistent?
5. Finns åtgärdsprogram för de elever som har elevassistent?
6. På vilket sätt tar du/ni hänsyn till om elev och assistent passar ihop?
7. Vanligt förekommande problem hos elever med assistent är? (jmf enkät)
8. I vilken utsträckning får elev med assistent stöd av speciallärare/specialpedagog?

Utbildning/arbetsuppgifter

skolledare

1. Hur rekryteras elevassistenter?
2. Har ni krav på pedagogisk eller annan formell utbildning? (jmf enkät)
3. Hur kommer det sig att anställningsformerna ser ut som de gör? (jmf enkät)
4. Vilken form av riktad fortbildning får elevassistenterna? (jmf enkät)
5. Anser du att det behövs utbildning för elevassistenter inom kommunen? (jmf enkät)
6. Vilken handledning får elevassistenten? (jmf enkät)
7. Finns det en arbetsbeskrivning för elevassistenter?
8. Kan du ge en beskrivning av elevassistentens yrkesroll och arbetsuppgifter?
9. Är arbetsuppgifterna relevanta i förhållande till assistentens utbildning/kompetens?
10. Hur utvärderas elevassistentens arbete?

Utbildning/arbetsuppgifter

lärare

1. Hur får elevassistenten information om elevens funktionshinder/behov samt hur de ska bemöta eleven och förhålla sig till vårdnadshavare?
2. Kan du ge en beskrivning av elevassistentens yrkesroll och arbetsuppgifter?
3. Är arbetsuppgifterna relevanta i förhållande till assistentens utbildning/kompetens?
4. Hur utvärderas elevassistentens arbete?
5. Vilka strategier använder du som lärare för att eleven ska klara sig utan assistent.
6. Kan du tänka dig att arbeta som elevassistent?

Slutfrågor till lärare/skolledare:

Hur skulle du vilja organisera arbetet i skolan för att elever i behov av stöd ska tillgodoses på bästa sätt?

Är det något du vill tillägga?

